Kulturološka i medijska reprezentacija crne mačke

Hatvalić, Dajana

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Departement of Culturology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za kulturologiju**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:156:239953

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of the diploma theses of the Department of Cultural Studies, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

U OSIJEKU

ODJEL ZA KULTUROLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

Osijek, srpanj 2018. Dajana Hatvalić

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

U OSIJEKU

ODJEL ZA KULTUROLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

NASLOV TEME: **KULTUROLOŠKA I MEDIJSKA REPREZENTACIJA CRNE MAČKE**

Osijek, srpanj 2018. Dajana Hatvalić

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

U OSIJEKU

ODJEL ZA KULTUROLOGIJU

TEMA: KULTUROLOŠKA I MEDIJSKA REPREZENTACIJA CRNE MAČKE

PRISTUPNIK: DAJANA HATVALIĆ

TEKST ZADATKA:

Ovim se radom želi istražiti kojim se kulturološkim i medijskim aspektima mačka, kao objekt, simbol i subjekt, pronalazi u raznim kulturama i današnjim medijima, s naglaskom na crnoj mački. Cilj rada jest ukazati na to kako se crna mačka unatoč dostignućima 21. stoljeća i dalje smatra životinjom koja donosi nesreću, odnosno prikazuje se njezina diskriminacija zbog crne boje krzna. Smatrane utjelovljenjem zlih osobina, mačke bivaju progonjene dugi niz stoljeća. Premda to nije eksplicitno naglašeno, mačke tijekom povijesti itekako, u pozitivnom smislu, predstavljaju životinje koje su utjecale na mnoge kulture.

Osijek, srpanj 2018.

Mentor:
Doc. art. Anđelko Mrkonjić
Komentorica:
Doc. dr. sc. Suzana Marjanić

Predsjednik Odbora za završne i diplomske ispite:
doc. dr. sc. Ivica Šola

DIPLOMSKI RAD **Znanstveno područje:** Interdisciplinarno područje znanosti **Znanstveno polje:** Interdisciplinarne humanističke znanosti			
Prilog:		**Izrađeno:**	
		Primljeno:	
Mj:	**Broj priloga:**	**Mentor:** Doc. art. Anđelko Mrkonjić	
Pristupnica: Dajana Hatvalić		**Komentorica:** Doc. dr. sc. Suzana Marjanić	

SADRŽAJ

1. UVOD 8
2. ČOVJEKOV ODNOS SPRAM ŽIVOTINJE 9
3. SPECIZAM 10
3.1. Starospecizam 10
3.2. Novospecizam 11
4. DOMESTIKACIJA 13
4.1. Mačka – „jedina životinja koja je uspjela u pripitomljavanju ljudi“ (Marcel Mauss) 13
5. MAČKE - FRAZEMI I POSLOVICE 16
6. ANTROPOMORFIZAM I ZOOMORFIZAM 19
6.1. Antropomorfizam 19
6.2. Zoomorfizam 22
7. REPREZENTACIJA MAČKE U KULTURI 24
7.1. Egipatska mačka 26
7.1.1. Bastet, Ubastet 27
7.1.2. Sistrum 28
7.2. Mačke i praznovjerja 29
7.2.1. Halloween – Noć vještica / Evanđelje svih svetih 31
7.3. Reprezentacija mačke u filmovima i drugim medijima 32
7.4. Mačke i popularna kultura 33
7.5. Mačke u književnosti i umjetnosti, glazbi i plesu 37
8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA 45
8.1. Ciljevi istraživanja 45
8.2. Rezultati istraživanja i interpretacija 46
8.3. Zaključak provedene ankete 60
9. ZAKLJUČAK 61
10. LITERATURA 62
11. PRILOG 65
11.1. Prilog: Anketni upitnik: upoznatost s pojmom *specizam*, stav prema praznovjerju i predrasudama, u formi *online Google* obrasca 65

SAŽETAK

Kultura jest ono što Homo faber stvara iz prirode, iznad prirode ili protiv prirode. To je čovjekova intervencija u svijet, srazmjera moći njegovih znanja i tehnologije, kojom priroda postaje dijelom povijesti – trošeći se ili bivajući manje prirodnom pod utjecajem ljudskoga rada. Nema sumnje da mijenjanje prirode radom najviše pogađa životinjski svijet. U civilizaciji ponajprije životinjska staništa i same životinje, u njihovoj konstituciji i ponašanju, nisu više ono što su prije bila (Visković 1996, 343).

Praznovjerja o mačkama brojna su i raznolika. Pritom je moguće uočiti i razlikovnu odrednicu da ona kategorija koja je za neke pripadnike praznovjerje, za neke može biti područje vjerovanja. Primjerice, crna mačka obično se smatra znakom loše sreće, dok je bijela mačka nositeljica sreće. U renesansnoj Europi smatralo se da su mačke prerušene vještice ili vještičje pomagačice i zbog toga su bile spaljivane na lomači zajedno sa svojim vlasnicama. Dugi niz stoljeća bivaju diskriminirane zbog boje krzna, povezivane sa samim vragom, mističnim životinjama te predstavljaju simbol siromaštva. Mnogi autori, pjesnici i umjetnici koristili su se mačkama kao motivima u svojim djelima. Nekada je mačka smatrana samo slugom, a danas se za nju vrijeme drastično promijenilo nabolje. Najbolji pokazatelji jesu istraživanja raznih medija i korištenja mačkama u svrhu promoviranja neke marke ili samih vlasnika, oblačenje mačaka te uz to i razni filmovi fantastičnoga žanra u kojima su mačje sposobnosti pripisane ljudskim aktantima odnosno aktanticama.

U kulturološkoj i medijskoj reprezentaciji crne mačke kao objekta, ali i kao subjekta, možemo uvidjeti kako se zbog crne boje krzna mačka diskriminirala na različite načine, dajući im antropomorfna i zoomorfna obilježja. Vodeći se definicijom specizma, koji se definira kao diskriminacija na osnovi ne-ljudske vrste, provedeno je kratko *online* istraživanje na društvenoj mreži *Facebook* u obliku *Google* obrasca. Cilj istraživanja bio je istražiti koliko su ispitanici upoznati sa specizmom, znaju li ga definirati te koliko su praznovjerni. Rezultati ankete doveli su do zaključka kako ispitanici u postotku od 65% nisu upoznati s pojmom, a 75% ne zna što on definira, te da je praznovjerje u društvu Republike Hrvatske prošireno.

Ključne riječi: kultura, mačka, specizam, antropomorfizam, zoomorfizam, simbol, objekt, subjekt

SUMMARY

Culture is what Homo faber creates from nature, above nature, or against nature. It is man's intervention in the world, the likeness of the power of his knowledge and technology, by which nature becomes a part of history - spending or cracking down on human activity. There is no doubt that by altering nature, work is most affected by the animal world. In civilization, primarily animal habitats and animals themselves, in their constitution and behavior, are no longer what they used to be (Visković 1996, 343).

Superstitions about cats are numerous and varied. For example, a black cat is usually considered as a sign of bad luck, while a white cat means happiness. In Renaissance Europe, they think that cats are disguised witches or skillful witchcraft assistants and are therefore burnt alive together with their owners. For many centuries, they are discriminated against by the color of their fur, linked to the devil itself, seen as mystical animals, and as a symbol of poverty. Many authors, poets and artists used cats as motives in their works. Sometimes the cat was only considered as a servant, and today it has drastically changed, luckily for them. The best indicators are numerous researches of media while they're using cats to promote a brand or owners, cloaking, and also numerous fantasy genre films in which cat's ability is given to a man.

In the cultural and media representation of a black cat as an object, but also as a subject, we can see that because of the black color of a cats fur, cat been discriminated in different ways, giving them anthropomorphic and zoomorphic features. Guided by the definition of the *speciesism*, defined as discrimination on the basis of a non-human species, a short online research on the social network Facebook was conducted as a Google form. The aim of the research was to investigate how many respondents are familiar with the term *speciesism*, whether they know how to define it, and how superstitious they are. The results of the survey led to the conclusion that 65% of respondents are not familiar with the term, and 75% do not know what they are defining, and superstition in the society of the Republic of Croatia has been extended.

Key words: culture, cat, speciesism, anthropomorphism, zoomorphism, symbol, object, subject

1. UVOD

Kultura jest ono što Homo faber stvara iz prirode, iznad prirode ili protiv prirode. To je ljudska intervencija u svijet, srazmjera moći njegovih znanja i tehnologije, kojom priroda postaje dijelom povijesti – trošeći se ili bivajući manje prirodnom pod utjecajem ljudskoga rada. Nema sumnje da mijenjanjem prirode radom najviše pogađa životinjski svijet. U civilizaciji ponajprije životinjska staništa i same životinje, u njihovoj konstituciji i ponašanju, nisu više ono što su prije bila (Visković 1996, 343).

Kulturna zoologija/animalistika (engl. *Cultural Zoology*/*animal studie*s) neizbježno polazi od znanja da je Homo sapiens nastao evolucijom u redu primata, u početku biva tek viša životinja među životinjama koja stječe univerzalne ili nespecijalizirane potrebe i sposobnosti, što čini njegovu biološku slabost i istovremeno temeljnu kulturnu prednost (Visković 1996, 11).

Starija zoološka znanost opisivala je i objašnjavala organizme, kao i ponašanja životinja, sadržavajući i animalističku simboliku i priče o fantastičnim životinjama. Na jednoj strani zoologija Aristotela i Plinija starijeg u antici, kasnije srednjeg vijeka i renesanse, a s druge strane moderna znanost te znanost današnjih zoologa, etnologa i ekologa, istražuje svijet života bez ustupka simbolike i maštovitosti. Richard Lewinson (Morus) će među prvima odstupiti od pretežno biološkog pristupa u knjizi „Povijest životinja“ kako bi prikazao brojne uloge upravo životinja u povijesti ljudske kulture, što nakon njega čine i drugi noviji autori poput Roberta Delorta u djelu „Životinje imaju povijest“ (Visković 1996, 9).

I dalje smo još na početku oblikovanja jedne kulturne povijesti životinja, kao cjelovitog i sustavnog odnosa ljudske povijesti i životinjskog svijeta. On za cilj ima na vrlo jasan način pokazati kako životinje, ne samo da su i danas najbliža bića čovjeku na psihički i biološki način, već su neizbježno prisutne u svim vidovima ljudskog opstanka i kulture (Visković 1996, 9). Upravo takvu ulogu posjeduje i mačka, jedna od mnogobrojnih životinja koje su utjecale na razvoj povijesti i čovjekove kulture, koja se u različitim kulturama pojavljivala kao simbol štovanja, ali i kao suprotan, negativan simbol.

2. ČOVJEKOV ODNOS SPRAM ŽIVOTINJE

Od samih početaka kreiranja povijesti i kulture, što je zabilježeno i u mnogim nalazištima i špiljama, odnos čovjeka spram životinje ostaje materijalno-upotrebni. Lov kao prvo zanimanje i djelatnost čovjeka poslužio mu je u pronalasku izvora hrane, odjeće i sirovina. Nakon lova značajna postaje domestikacija nekih životinjskih vrsta, kao i civilizacijski obrat, stočarstvo i ribarstvo kao prastari i stalno usavršavani načini privređivanja, nakon čega dolazi do podjele kulture i društva na nomadsko i sjedilačko. Od lovačke privrede srednjovjekovne Hrvatske novac banovac s likom *kune* potječe od vrijednosti kunina krzna. Stoljećima su vjerska, književna i glazbena djela te političko-pravne isprave pisane i čuvane na *pergamentima* kože janjadi, ovnova i drugih životinja, a pisalo se perima i pri svjetlosti sobova *ulja* i pčelinjeg *voska* (Visković 1996, 12).

I prije domestikacije i privredne upotrebe životinja, poput konja i drugih, životinje bivaju predmet *mitsko-religijske svijesti*, u sustavima animizma, totemizma, u animalnim oličenjima i metamorfozama božanstava, demona, heroja i njihovih protivnika, u vjerovanjima u reinkarnacije, u razlikovanju čistih i nečistih životinja, u obredima, maštovitoj zoosimbolici magijskih i vjerskih sistema, sve do novih shvaćanja kao „su-stvorenja“ u dijelu kršćanske teologije. U cjelokupnoj povijesti likovnih umjetnosti pronalazi se fasciniranost životinjama, u kojima su ti prikazi imali i religijsku ulogu. Bolje ili slabije poznatiji su prapovijesni crteži iz južnoeuropskih pećina i sa stijena Sahare, Namibije i Australije, urezi na koštanom i kamenom oružju i oruđu, monumentalno kiparstvo Mezopotamije, Egipta, Indije i Meksika, reljefi Partenona, antički ornamenti i rimski mozaici prepuni divljih, fantastičnih i domaćih životinja, bestijariji srednjovjekovnih katedrala i rukopisa, skulpture i crteži te mnogi drugi (Visković 1996, 13).

Danas je općepoznato da se životinje, iako zaslugama sveprisutne u stvaranju povijesti, potiskuju iz mnogih temeljnih ljudskih djelatnosti. Ne samo da je posljedica toga pojava novih tehnologija 21. stoljeća, već i činjenica da fizički nestaju mnogobrojne životinjske vrste koje su nas davno okruživale, kao i doživljavanje čovjeka spram životinje općenito. To se prepoznaje u našem odnosu prema tuđim mačkama i psima kao apstraktnim i tupim bićima ili susjedovim ljubimcima kao uljezima u vlastitom prostoru. Nastaje i kultura „petišizma“ koja pokazuje kako danas na Zapadu svako drugo domaćinstvo posjeduje barem jednu kućnu životinju, samo zbog potrebe za zadovoljstvom druženja (Visković 1996, 381).

3. SPECIZAM

Termin specizam osmislio je britanski psiholog Richard D. Ryder 1970. godine, a popularizira ga Peter Singer 1975. godine u svojoj knjizi „Oslobođenje životinja“.[1] Kad god vidite pticu u kavezu, ribu u posudi ili ne-ljudskog sisavca na lancu, gledate specizam. Ako vjerujete da pčela ili žaba imaju manje prava na život i slobodu negoli čimpanza ili čovjek, ili smatrate da su ljudi superiorni drugim životinjama, potpisujete specizam. Ako posjećujete vodene zatvore i zoološke vrtove, idete u cirkuse gdje se izvode „točke sa životinjama“, nosite ne-ljudsku kožu ili dlaku, ili jedete meso, jaja ili proizvode od kravljeg mlijeka, vi primjenjujete specizam. Zagovarate li „humanije“ klanje pilića ili manje okrutno zatočavanje svinja, vi održavate specizam (Dunayer, 2009, 29). Prema sociologu Davidu Nibertu, specizam je ideologija stvorena i proširena kako bi se legitimiziralo ubijanje i izrabljivanje životinja (dalje u tekstu; ne-ljudi). Prema njegovom gledištu, ljudsko ugnjetavanje ne-ljudi dolazi prvo, a odmah potom dolaze i predrasude, važne za daljnje proučavanje reprezentacije crne mačke u kulturi medijima.

3.1. Starospecizam

Starospecisti, staromodni specisti, kako navodi Joan Dunayer, odnose se spram ne-ljudi s malo važnosti ili bez nje. Društveni pokreti često sadrže svjestan pokušaj zamjene izrabljivačkoga, neuljudanoga rječnika s rječnikom koji promiče jednakost. Primjerice, kada prigovaraju biomedicinskim istraživanjima, oni zapravo prigovaraju vivisekciji, nazivu za štetne pokuse na ne-ljudima. No, kako ta istraživanja uključuju i moralno prihvatljiva klinička istraživanja usmjerena na pomoć ne-ljudskim pacijentima, zagovornici ne-ljudi, ali i oni koji rade za „anti-vivisekcijska“ društva, počinju izbjegavaju ovaj naziv (Dunayer 2009, 86-87). Starospecisti smatraju prihvatljivim ubijanje ne-ljudi ako ubiti znači poslužiti ljudskome cilju. Mnogi kršćani vjeruju da ne-ljudi postoje radi ljudske koristi zato što to Biblija tako nalaže odnosno opravdava, a ujedno odobrava i ljudsko ropstvo i veliča čovjeka, pa ne možemo očekivati da zabrani ropstvo ne-ljudi. Čovjek je sam sebe spram ne-ljudi u hranidbenom lancu rangirao kao najinteligentnijeg. Međutim, čak i kad bi svakoj ne-ljudskoj životinji nedostajala sposobnost razmišljanja nalik ljudskoj, ne-ljudi ne bi bili manje vrijedni, zato što i oni imaju, kao čovjek govorni jezik, način komunikacije (Dunayer 2009, 53). Primjerice, starije mačke u kući iskazuju izrazito nezadovoljstvo novom pridošlicom, dizanjem šape starije mačke na

[1] http://www.62stockton.com/richard/index.html

glavu pridošlice ili glasnim režanjem kao negodovanje njezinom pojavom. Koliko utjecajnost uzgoja mana ne-ljudi doseže vrhunce govori i činjenica da su mačke, između ostalih, uzgojene u namjeri patoloških izmjena, samo kako bi to nekome bilo *slatko* ili *moderno*. Perzijske i himalajske mačke pljosnatih su lica, sfinge bez dlake, munchkini kratkih udova, a Twisty mačke nefunkcionalnih prednjih kratkih nogu pa su primorane skakutati kao klokan ako se žele kretati. Moralno gledajući, ne postoje odgovorni uzgajivači, a težište je na profitu (Dunayer 2009, 71).

Prema starom specizmu, nastoji se preinačiti, ali ne i ukinuti eksploatacija, a okrutniji oblik zlostavljanja mijenja se za onaj manje okrutan oblik. Umjesto promicanja emancipacije ne-ljudskih životinja, zagovornici prava životinja zapravo provode starospecističke kampanje, koje održavaju status vlasništva. Primjerice, kokoši. Bez obzira jesu li ili nisu u kavezima, njihovo izrabljivanje radi jaja nije u skladu s pravima životinja. Nadalje, kampanje za „zaštitu" neprestano iznova potvrđuju zasužnjivanje i ubojstva umjesto promicanja njihova dokinuća. Starospecističke riječi i djela ometaju napore za postizanjem prava ne-ljudi. Promatrajući tako značenje specizma, ono je zapravo vrlo jednostavno: kad bi žrtve bile ljudi, bismo li jednako govorili i postupali? Ako ne bismo, nemojmo tako govoriti ni postupati kad su žrtve ne-ljudi (Dunayer 2009, 108). Sličan slučaj predstavlja doba rasne diskriminacije, koje možemo interpretirati i kao diskriminaciju crne boje krzna kod mačaka u prošlosti.

3.2. Novospecizam

Za razliku od starospecista, zagovornici prava životinja, kako nadalje demonstrira Joan Dunayer, vjeruju da bi se moralna prava zajedno sa zakonskim pravima trebala proširiti i preko granice ljudi. Velik dio teorije prava životinja nije egalitaran pa tako predstavlja relativno novu vrstu specizma, tzv. „novi specizam". Pridodaju se veći moralni obzir i jača temeljna prava ljudima nego bilo kojim životinjama, a neke su životinje samo „jednakije od drugih" (Dunayer 2009, 111). Kao što Peter Singer cijeni ljudske ciljeve više od ciljeva ne-ljudi, on više cijeni i ljudske odnose od odnosa ne-ljudi ili odnosa ljudi i ne-ljudi. Singer kaže: „Notorno je da neka ljudska bića imaju bliskije odnose sa svojom mačkom nego sa svojim susjedima." Zašto bi odnos dvoje ljudi automatski bio vredniji od odnosa između čovjeka i mačke, osobito kada čovjek i mačka žive zajedno, a ljudi ne? Ne vidim razloga, osim specizma, za podcjenjivanje odnosa između ne-ljudi ili ljudi i ne-ljudi (Dunayer 2009, 119). Smatram da je J. Dunayer u pravu budući da svaki čovjek veću povezanost ima sa ukućanima,

bili oni ljudi ili ne-ljudi i da ćemo ipak više vrednovati odnose sa našim ukućanima nego li naš odnos s nekime koga vidimo povremeno. Novospecisti zagovaraju prava samo za neke ne-ljude, ponajviše one čije je ponašanje i čije su „misli“ najsličnije čovjeku. Odražavaju moralnu podjelu između ljudi i većine ostalih životinja koje manje vrednuju, a veći moralni obzir i jača temeljna prava svakako se pridodaju ljudima više nego bilo kojim drugim životinjama. Peter Singer govori o pravima ljudi za relativno malo životinja: drugih velikih čovjekolikih majmuna i eventualno drugih sisavaca. Za njega je većina svjesnih bića zamjenjiva i zbog toga ga Joan Dunayer naziva novospecistom. Prema njemu, moralno je prihvatljivo uzgajati piliće, somove i druge ne-sisavce za klanje, ukoliko budu ubijeni brzo i bezbolno, a osim toga smatra da većina životinja nije kvalificirana za pravo na život jer nema samosvijest koju izjednačava s posjedovanjem želje za budućnost. Primjerice, Singer otpisuje ptice. Ptice šojke i sjenice hrane se na način da zakapaju sjemenke na tisuće mjesta, a na njih se vraćaju mjesecima kasnije. Ukoliko one ne bi imale samosvijest za prošlost, sadašnjost i budućnost, one to ne bi ni činile, što je dokaz da je u krivu Singer i njegova tvrdnja da sve ostale životinje, osim nekih sisavaca, žive za trenutkom i nemaju kontinuiranu mentalnu egzistenciju. I ptice imaju želju za budućnošću, što dokazuje činjenica da danima sjede na jajima i čekaju da se ptići izlegu (Dunayer 2009, 111-115).

Nema valjanog i opravdanog razloga za manjak pouzdanja u to da sve životinje imaju mozak, što znači da jesu svjesne svog postojanja i čitavoga bića. Upravo zbog toga važno je svima pružiti jednak obzir. Evolucijska teorija i mnogobrojni dokazi ukazuju na to da sva bića koja imaju živčani sustav jesu svjesna postojanja, i stoga im svima treba pružiti moralni obzir i temeljna zakonska prava. Svjesnost je definirana kao sposobnost doživljavanja, kao jedina logična i pravedna osnova za prava, a u nespecističkoj filozofiji sva svjesna bića imaju svoja prava i ravnopravna su. Zagovornici prava životinja trebaju pisati i držati predavanja protiv specizma te ukazivati na njega svima s kojima dolaze u doticaj. Kada ljudi prepoznaju okrutnost i nepravdu svojstvenu specizmu, nema potrebe za daljnjim raspravljanjem. Važno je širiti uvjerenje da su sva svjesna bića jednaka i da se, dok ne smanjimo specizam društva, nastavljamo baviti sa simptomom bolesti, umjesto bolešću samom (Dunayer 2009, 133). Specizam je nešto čemu bismo trebali obratiti veliku pozornost. Svakim se danom životinje diskriminiraju, a okretanjem glave nećemo postići ništa, kao što nećemo postići ništa čekajući da svaki pravi korak u borbi za prava ne-ljudi učini netko drugi, umjesto nas.

4. DOMESTIKACIJA

Domestikacija ili udomaćivanje životinje jest „tehnološki proces“, istovremen i međuzavisan s uzgojem biljaka, koji bitno utječe i na biološki svijet. Njime čovjek podčinjava neku divlju vrstu i mijenja njezinu prirodu. Mačke navodno spadaju u četvrtu (4) vrstu - „najplastičnije“, najprilagodljivije životinje udomaćene tijekom povijesti. Kolika je strast za kućnim ljubimcima pokazuje anketa „Le Nouvel Observateura“ provedena 15.11.1990., u kojoj je 34% ispitanika izjavilo da su životinje pri vrhu njihovih životnih želja. Jedna je žena priznala da je između svoga prijatelja Christiana i svoga mačka, koji Christiana nije podnosio, izabrala svoga mačka Romualda. Danas životinje često djeluju kao kompenzacija za djecu jer one nikada ne odrastaju (Visković 1996, 383).

Vještinama i mukama životinja oduvijek se zabavljaju elite i mase u dvorcima, cirkusima, borilištima, sajmovima, trkalištima, menažerijama i zoo vrtovima. Neke sretnije vrste ulaze, kao osobno društvo i miljenici, u čovjekov dom i postaju svojim gospodarima utjeha i ljubav (Visković 1996, 14). Jacques-Yves Cousteau ističe kako je značajna zoološka i kulturološka istina da nakon tisuća godina materijalne i psihičke ovisnosti o čovjeku, divljim životinjama i pripitomljenim životinjama, danas životinje postaju sve više rodno i vrsno ovisne, podcijenjene i zaboravljene od strane čovjeka, biološki osiromašene, a dnevno se danas istrebljuje čak oko 150 do 200 biljnih i životinjskih vrsta (Visković 1996, 16).

4.1. Mačka – „jedina životinja koja je uspjela u pripitomljavanju ljudi“ (Marcel Mauss)

Prema binarnoj nomenklaturi Carla von Linnea, za domaću mačku latinskim nazivom označena je njezina vrsta i rod, *Felix ocreata domestica,* dok je za divlju samo jedan od primjera *Felix sylvestris libica* (Visković 1996, 25). Mačke[2] su u brojnim etnotradicijama povezane i sa Suncem i s Mjesecom zahvaljujući svojim velikim okruglim očima. To je samo jedan od primjera proturječnosti njihove simbolike. Kao solarni simbol često su uklesane na ulazima u hramove kako bi čuvale sveta mjesta, dok se samotnjački i noćni način njihovoga života veže uz simboliku Mjeseca (Skupina autora 2010, 57).

[2] Do sada najsustavniji članak o vjerovanjima u mačke u kontekstu južnoslavenskih vjerovanja napisao je Tihomir R. Đorđević u dvotumnoj monografiji *Priroda u vjerovanju i predanju našega naroda* (Beograd, 1958)

Priča „The Cat Who Walked by Himself“ Rudyarda Kiplinga iz knjige *Just So Stories* iz 1902. godine predstavlja fascinantnu inačicu prikaza kako se divlje mačke mogu pripitomiti. Mačke (*Felis catus*) su elegantne, profinjene i imaju mističnu ženstvenost. Dok mačke stavljaju važnost na osjećaj zajedništva s ljudima, one u isto vrijeme imaju svoj zasebni svijet. Mačke imaju žensko otajstvo koje predstavlja pozitivne, kreativne i osobito plodne aspekte ženstvenosti. Mačke simboliziraju trudnice i na temelju njihove ženske prirode povezuju se s Mjesecom. Iako crne mačke mogu biti povezane s bogatstvom i prosperitetom, također simboliziraju negativne aspekte poput izdaje, okrutnosti, vještičarenja, lukavosti i destruktivnih aspekata ženstvenosti. Posljedično tomu, mačke su obožavane kao boginje i progonjene kao vrag. Drugim riječima, kao i svi drugi osnovni simboli, mačke podrazumijevaju dva aspekta, pozitivan i negativan, kao uostalom i svi fenomeni podložni simboličnom imaginariju. Tradicijski su u brojnim etnokulturama ljudi mislili da se u mračnoj noći mjesečina odražava u mačjim očima. Zbog svoje snalažljivosti i neovisnosti o drugima, tendenciji da istraže svaki mračni kutak u koji se mogu zavući i iz kojeg mogu izaći nezapažene, željom za istraživanje noću dok svi ljudi spavaju, mačke su postale i simbol noći. Razlog zbog kojega se još smatraju i dvoličnim životinjama jest taj da prije nego pojedu miša kojega su ulovile, prvo se igraju s njime. Pored toga, mačke simboliziraju božanstvo diljem svijeta. Drevni Egipćani obožavali su mačke i njihovu boginju mačku, Bast, te su je smatrali svetom poput Izide, egipatske božice izobilja (Park 2015, 44-46).

U šesnaestom stoljeću mačke su korištene kao roba čije se krzno cijenilo i najčešće su bile oguljene naživo. Otuda potječe i izraz *mačak u vreći* jer su nepošteni trgovci, varalice, pokušavali prodati prase u vreći (engl. frazem *pig in a poke*), a kada bi kupac platio i otvorio vreću, našao je *samo* mačku u njoj. Frazemi „*Politeness pleases even a cat“* i „*A cat may look on a king“* prvi su put zapisani 1546. godine, a odnose se upravo na spoznaju da i osoba niskoga statusa ili važnosti zaslužuje minimalna prava kao i svi ostali, no mačke nikada nisu spominjane u kontekstu plemstva. U tom kontekstu, mačke kao lovci štetočina, više su smatrane prikladnim ljubimcima redovnica i u siromaha (Rogers 1998, 22).

Iako na Zapadu crna mačka izaziva strah, među mornarima i seljacima ona je bila rješenje protiv štetočina. Velški moreplovci krikove brodske mačke tumačili su kao upozorenja o nadolazećem olujnom nevremenu.[3] Osim velških moreplovaca, neki su moreplovci smatrali

[3] http://www.zarez.hr/clanci/macji-folklor

da je mačka ženski posrednik između vremena i mora. Promatrajući mačje ponašanje na brodu, pretpostavljali su da mogu odrediti kada će biti olujno nevrijeme ili kiša. Kada bi se mačka šapama umivala, smatrali su da će pasti kiša, a kada bi bila nestašna i igrala se, smatrali su to znakom nadolazećih jakih vjetrova (Sax 2001, 59).

U vremenima kada je brod bio uglavnom najbitnije prijevozno sredstvo, vrlo često su se pojavljivale i raznosile razne epidemije koje su se širile preko glodavaca. Dok su mačke uspješno rješavale probleme štakora i miševa, bile su pošteđene bilo kakvoga zlostavljanja, međutim, kada bi se broj štetočina smanjio, mačke zajedno sa vješticama, iznova su progonjene sve do 20. stoljeća.[4] Upravo početkom 20. stoljeća, mačke počinju zauzimati prostor u serijama, filmovima i drugim medijima. Godine 1961. zabilježena je jedna od audicija u kojoj se birala crna mačka koja je u filmu trebala imati ulogu. Žene su svoje crne mačke na povodcima dovele na audiciju gdje su mačke čekale svoj „zvjezdani" trenutak. Na audiciji su zabilježene 152 crne mačke, a audicija je bila namijenjena adaptaciji priče Edgara Allana Poea. Kao anegdotu, spomenuli su kako su žene koje su dovele mačke bile nervoznije od samih mačaka.[5]

[4] https://zenskikutak.hr/procitaj/strah-od-crnih-macaka/453
[5] http://time.com/3732365/black-cats/

5. MAČKE - FRAZEMI I POSLOVICE

Mačke uglavnom obilježavaju okrugle mistične oči, a prema članku Željke Fink *„Hrvatski* i *ruski frazemi* s *komponentama rep i хвост - Životinje u frazeološkom ruhu*“, kao druga karakteristika koja obilježava mačke, upravo je i njihov rep. Rep nekih životinja prekriven je kožom. Ponekad je cijelom dužinom ili djelomično gol, dok je kod drugih prekriven krznom ili ljuskom. Kod dijela životinja izrazito je dug i pokretljiv (kod majmuna), kod nekih je kratak i patrljast, a kod nekih pak širok i spljošten (kod dabrova, kitova). Mačke se, primjerice, koriste repom za održavanje ravnoteže, ali i međusobno sporazumijevanje. Osim toga, pokretom mačjeg repa možemo uvidjeti i je li mačka, primjerice, nezadovoljna ili sretna. U američkim i azijskim mitovima rep mnogih životinja ima faličku ulogu.[6] Hrvatski poredbeni frazem *lijepa kao mačka ispod repa* može se upotrijebiti kao ironični komentar vezan uz izgled neke ženske osobe. U dubinskoj strukturi frazema s rečeničnom strukturom *veži (objesi) to mačku o (na) rep* ili *možeš vezati (objesiti* i sl.*) mačku za (o) rep* što (u značenju ‘sve je to uzalud, okani se toga, ništa ne vrijedi *što*, možeš prekrižiti *što*’), životinji se na rep stavlja nešto nepotrebno, nepoželjno. Značenjem frazema izražava se jasan podcjenjivački odnos prema takvu „obješenu“ predmetu što se može ilustrirati sljedećim primjerima upotrebe: *Pazi da me ne izazivaš, ne povlači mačka za rep da ne dobiješ batine, Mi smo pobijedili na izborima, mi odlučujemo, objesite vi svoju demokraciju mačku o rep.* Hrvatski frazem *povući / vući mačka za rep* ima značenje ‘izvrgnuti se / izvrgavati se opasnosti, nepotrebno izazvati / izazivati neprilike samom sebi’ i u njemu je bitan sem rizika i opasnosti.[7]

Ellen Steiber potpisuje novelu „Mačke San Martina“, utemeljenu na talijanskoj priči „Kolonija mačaka“ u kojoj siromašna djevojka postaje sluškinjom u kući punoj mačaka na rubu sela (iz ove priče potječe talijanska uzrečica *Otišla je živjeti s mačkama* – drugim riječima, pobjegla je od kuće).[8] Često poslovice povezuju mačke s miševima ili štakorima. Ona najpoznatija potječe iz 16. stoljeća, a glasi: *Kad mačke nema, miševi kolo vode*. Osim toga, poznate su i *Radoznalost je ubila mačku* te:

- *Umjetnici vole mačke; vojnici vole pse*. (Desmond Morris)
- *Žene i mačke će raditi ono što hoće. Muškarci i psi se trebaju opustiti i navići se na to.* (Robert Heinlein)

[6] http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Fink%20za%20WEB.pdf
[7] http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Fink%20za%20WEB.pdf
[8] http://www.zarez.hr/clanci/macji-folklor

- *Seljak između dva odvjetnika je poput ribe između dvije mačke*. (Benjamin Franklin)
- *Ma koliko se mačka borila, izgleda da uvijek ima puno mačića*. (Abraham Lincoln)
- *Vrijeme provedeno s mačkama nije nikada izgubljeno*. (Sigmund Freud)
- *Postoje dva utočišta od životnih jada; to su muzika i mačke*. (Albert Schweitzer)
- *Čak i mačke odrastaju usamljene i nervozne*. (Mason Cooley)
- *Sretni sporazum je u tome što mnogi ljudi preferiraju mačke nad drugim ljudima, a neke mačke preferiraju ljude nad drugim mačkama*. (Mason Cooley)
- *Je li sveti Franjo zaista držao propovijedi pticama? Zašto? Ako je zaista volio ptice, bolje bi bilo da je držao propovijedi mačkama*. (Rebecca West)
- *Mačke imaju sve; divljenje, beskrajan san i društvo onda kada to one požele*. (Rod McKuen)
- *Siguran sam da mačke mogu hodati po oblacima bez propadanja kroz njih*. (Jules Verne)
- *Kao i bilo tko drugi tko je proveo određeno vrijeme s mačkama, znam da one imaju beskrajno strpljenje s ograničenjima koje ima ljudska vrsta*. (Cleveland Amory)
- *Oni koji se igraju s mačkama moraju očekivati da će biti i ogrebani*. (Miguel de Cervantes)
- *Ukoliko bi mačke postale duplo veće od sadašnjih, vjerojatno bi postale ilegalne*. (Doug Coupland)
- *Mačke su odlučne u namjeri da nas nauče da sve u prirodi nema neku pravu svrhu*. (Garrison Keillor)
- *Mačka oprljena vatrom boji se i hladne vode*. (Thomas Fuller)
- *U pradavna vremena mačke su bile obožavane poput božanstava i to ni danas nisu zaboravile*. (Terry Pratchett)
- *Pisci vole mačke jer su one tiha, ljupka i mudra stvorenja. Mačke vole pisce iz istih razloga*. (Robertson Davies)
- *Gradovi, poput mačaka, će se otkriti tijekom noći*. (Rupert Brooke)
- *Mačke su jako osjetljiva bića i one mogu patiti od raznih vrsta bolesti, ali nisam čuo da je ijedna ikada patila od nesanice*. (Joseph Wood Krutch)
- *U stvari, ja se ne bojim mačaka. Ja ih se samo bojim*. (Clay Aiken)
- *Odrastao sam s velikom naklonošću prema mačkama. Divim se njihovom načinu razmišljanja i funkcioniranja*. (Guy Pearce)
- *Kao i sva čista stvorenja, mačke su praktične*. (William Burroughs)
- *Mačke i majmuni, majmuni i mačke; čitav ljudski život je u tome*. (Henry James)

- *Nekim je ljudima neugodno pomisliti na ideju da pripadaju istoj vrsti životinja kojoj pripadaju i mačke, krave i rakuni. Oni su poput ljudi koji su postali uspješni pa se ne vole podsjećati na staro susjedstvo.* (Phil Donahue)
- *Mačke su napravile veliku prevaru - ti kupiš hranu, one pojedu hranu, one odu dalje. To je to.* (Eddie Izzard)
- *Problem s mačkama je u tome što one uvijek imaju isto lice, svejedno vidjele moljca ili masovnog ubojicu.* (Paula Poundstone)
- *Mačke ne vole promjene bez njihove suglasnosti*. (Roger Caras)[9]

[9] Izreka.com, http://izreka.com/index.php/izreke/187-izreke-i-citati-o-mackama

6. ANTROPOMORFIZAM I ZOOMORFIZAM

Jezik, podsvijest, običaji i uopće područje imaginacije preplavljeni su slikama životinja što „govore za čovjeka i govore čovjeku, koji se promatra u tim ogledalima“. U toj slici ne postoji nešto što ne kaže i o čovjeku: ljudsko se neprestano pokazuje u životinjskom – *antropomorfizam*, ili se životinjsko pokazuje u ljudskome – *zoomorfizam*, preko snova, zoonima, metafora, poslovica, kletvi, maski, plesova i drugih igara, čašćenja, svjesnih i neosviještenih strahova, predrasuda i simpatija prema „zlim“ i „dobrim“ životinjama (Visković 1996, 14). Na taj se način također povezuju čovjek i životinja, odnosno osobine jednoga i drugoga. Važno je napomenuti kako su se mačkama i drugim životinjama davala specifična antropomorfna obilježja poput dara govora i hoda na dvije noge, dok se čovjeku u filmovima daju zoomorfna obilježja poput sposobnosti leta, brzine, snage i dr.

Disney je prvi basnocrtač suvremene masovne kulture i ujedno snimatelj antropomorfnih filmova o životinjama u njihovim prirodnim staništima. Zatim su njegove slatkaste i likovno i psihološki pojednostavljene likove Miki Mausa, Paje Patka i Duška Dugouška zamijenili složenije i blago zločeste kreature Sendakovih „divljaka“, filmskih Gremlina, neurotičnog psića Snoopyja, te muppetovci i ewoksi post-modernog kroja. U svakom slučaju, smijući se tim stvorovima mi se smijemo vlastitim situacija, a. ništa drukčije nije ni onda kada „stvarne“ životinje igraju ljudska čuvstva i radnje u romanima i filmovima – kao King Kong, Moby Dick, Lassie, Orka, Medvjed ili kao vampiri, „ljudi-mačke“, zvijer u Mr, Hydea, gdje su životinje užasna skrivenost ljudskog. Plutrah i Montaigne posve su ozbiljno pisali o vjerskim osjećajima slonova koji se „klanjaju i surle dižu k suncu“. Upadljivo počovječenje nastaje i s kućnim ljubimcima. Još je Freud primijetio ono što danas postaje opće mjesto: da ljudi s njima postupaju kao s djecom, razgovarajući sa psom i mačkom, hraneći ih, smještajući ih, liječeći ih i pokapajući ih kao što se radi s ljudima. Tome odgovara i otkriće da djeca najprije zavole životinje koje tjelesno, naročito njihovim glavama, sliče čovjeku – tj. mami i tati. Primjerice australske koale liju suze, zbog čega ih urođenici identificiraju s umrlom djecom, a Homer prikazuje konje koji plaču zbog pogibije njihova gospodara *Ahila* (Visković 1996, 35).

6.1. Antropomorfizam

Svakodnevno se susrećemo s antropomorfizmom, a da toga nismo ni svjesni. Ljudi svojim stvarima daju imena, odijevaju kućne ljubimce ili pak pričaju s biljkama, što nas navodi na

spoznaju da čovjek ima sklonost pridodavati ljudske karakteristike drugim bićima i stvarima. Termin *antropomorfizam* dolazi od grčkog filozofa Ksenofana koji ga je utemeljio opisivanjem sličnosti između vjernika i njihovih bogova. Daleko šira pojava od preoblačenja životinja u ljudsko, u kojima se čovjek i životinja miješaju u pojam Sfinge, Minotaura i drugih, jest ispreplitanje i kulturnih značenja sa zbiljskom isprepletenošću animalnih nagona i samokontrole razuma. To je najčešće u bajkama i usmenim pričama koje simbolički prikazuju nevinost i rođenje djetinjstva. Uz to, naglašavaju važnost društvenih uzora učeći nas kako se suočiti s našim strahovima. Psiholozi i psihonalitičari Sigmund Freud, Bruno Bettelheim i, primjerice, Carl Gustav Jung tumačili su tako motive iz bajki kao znakove dubokih nemira, univerzalnih strahova i žudnji. U basnama i bajkama životinje glume ljudska stanja, naravi, osjećaje i misli pa tako lisica predstavlja lukavost, slon mudrost, mrav i pčela radinost itd. (Visković 1996, 34). Bajke je također moguće tumačiti kao sukob kultura jer mnogi povijesni događaji uključuju i stapanje kulturnih tradicija. Primjer sukoba jest bajka o *Snjeguljici i sedam patuljaka* i njezinom predstavljanju kao rušenju staroga poretka, pretkršćanskog kulta Velike Majke i uspostavljanja novoga poretka Katoličke crkve koja pak predstavlja čistu djevicu protjeranu od zle maćehe. Njezin život među šumskim životinjama i bićima time metaforično prikazuje staru matrijarhalnu religiju u kojoj su štovali prirodu, dok *zla maćeha* predstavlja Crkvu koja je uništila drevnu vjeru. Unutar ovih sukoba, pojavljuje se i *Snjeguljičin otac* koji predstavlja običnog čovjeka koji se koleba između dviju vjera (Skupina autora 2010, 273).

Mačke se pojavljuju u nizu poznatih životinjskih priča, kao što su "The Bremen Town Musicians" (Glazbenici u bremenskom gradu) ili "The Cat and the Miracle in Partnership" (Mačka i čudo u partnerstvu) - u pričama koje smatraju mačke korisnim životinjama te pričama na temelju motiva mladenke/mladoženje, uključujući irsku priču o Cuculin/Cuchulainn. Mačka se pojavljuje i u "The Story of the Grandmother" (Bakina priča), ranoj verziji "Little Red Ridging Hooda" (Crvenkapica) kao glas savjesti, optužujući djevojku da jede meso svoje bake te da pije njezinu krv. Uzevši u obzir konvencionalnu vezu između starih žena i njihovih mačaka, ovaj periferni karakter može biti simbol duše ubijene bake (ili totema), slična ptici u nekim verzijama "Cinderelle" (Pepeljuga). Prilično zagonetna britanska priča „The King of the Cats“ (Kralj mačaka) ukazuje na to da mačke imaju svoje tajno područje na kojemu borave, a u skandinavskoj verziji priče mačka je prerušena u trola. Detalji ove priče mogu se naći u dječjoj književnosti, primjerice *Carbonel* (1955) Barbare Sleigh. Mačke u tim pričama reprezentirane su kao noćni likovi, puni tajni, mistični - kao polu-

životinje ili polu-božanstvo. To ih stavlja u prilično nadmoćan položaj naspram ljudi. Najpoznatija bajkovita mačka nesumnjivo je „Puss-in-Boots“ (Mačak u čizmama), lik lukavog varalice koji se pojavljuje u pričama Charlesa Perraulta (1697.), ali također poznat u drugim kulturama, gdje istu ulogu povremeno igraju i druge životinje, primjerice lisica koja se pojavljuje u drugim narodnim pričama.[10] *Mačak u čizmama* jedina je životinjska priča Charlesa Perraulta koja ima svog muškog protagonista. Priča ima jak edipovski pothvat; mladić mora simbolično ubiti svog oca kako bi vratio baštinu koju su mu ukrali braća. Mladić, koji je bio prevaren, ne vidi svoj potencijal, misleći da mu je ostala samo mačka koju mora pojesti i od njezine kože nešto sašiti. Mačka tako iznenađuje svog gospodara sposobnošću da govori, sposobnošću da hoda na dvije noge i da se lako približi ljudima. Jedini neobičan zahtjev jest par čizama koji služi kako bi se mačka mogla lakše probiti kroz grmlje i blato. Međutim, razlog tomu jest sasvim drugačiji. Odjeća čini osobu, a ljudska odjeća pretvara životinju u čovjeka. Doista, s ovom naizgled jednostavnom preobrazbom, mačak je zapravo osnažen izvan mašte i svojih mogućnosti, zadržavajući svoje lukavstvo, agilnost i lovačke sposobnosti. Sve navedeno naglašava i tajanstvenu dvostruku prirodu mačke. Na kraju je mačak zajedno s gospodarom osvojio tron, a za mačka je rečeno kako „nikad više nije trčao za miševima, nego samo za svoju razbibrigu“ (Perrault). Ovaj ironijski komentar pokazuje da još uvijek postoji životinja iza svog uglađenog gospodina u bogatoj odjeći. Perraultova priča *Mačak u čizmama*, danas adaptirana i u animirani film, daleko je najpopularnija inačica te priče koja postoji više od dva stoljeća, još od Giovannija Francesca Straparolea („Constantino Fortunato“, 1533.) i Giambattiste Basilea („Gagliuso“, 1634.), a također se pojavljuje u „The White Catu“ (Madonna d'Aulnoy) u *Contes Nouveaux ou Les Fées à la Mode* (1698.). U drugim verzijama priče, mačka je ženska i čarobna princeza koja slijedi vlastite ciljeve kako bi njezin gospodar bio bogat i društveno situiran. Spol se mačke u ovome slučaju ne mijenja slučajno, već je ona povezana s ranije spomenutim vještičarenjem, ženskim vještinama, promjenom oblika, posebnom misterijom, ali i seksualnošću. Ovom fascinantnom aspektu jungovska teoretičarka Marie-Louise von Franz posvećuje svoje psihoanalitičke studije pod naslovom „Cat: A Tale of Feminine Redemption, 1999.“ (Nikolajeva 2009, 253). Antropomorfizam povlači i važne posljedice poput shvaćanja neljudskog entiteta kroz prizmu čovjeka i tako mu pridodaje određenu vrijednost u smislu brige i/ili moralnosti te odgovornost pojedinog subjekta da za nešto zasluži svoju nagradu ili kaznu.[11]

[10] http://www.zarez.hr/clanci/macji-folklor
[11] http://biologija.com.hr/modules/AMS/article.php?storyid=473

6.2. Zoomorfizam

Zoomorfizam je naličje antropomorfizma. Ono označava pridavanje čovjeku nekih stvarnih ili zamišljenih svojstava životinja poput tjelesne snage, letenja, agresivnosti, hrabrosti, lukavosti itd., kojima se ljudi dive ili od kojih strepe. U filmovima su najčešće osobe ovakvih sposobnosti osobe kojima se ili divi ili se smatraju zlom koje treba ispaštati i pobijediti. Zoomorfizam je pripisivanje nekoj osobi ili skupini osoba, riječju ili slikom, svojstva lavlje snage ili brzine pantere i sokola, a zatim valja samu osobu ili tu grupu pojmiti kao lava, panteru i sokola. Međutim, ako je slučaj pridavanja plemenitosti i hrabrosti lava i lukavstva lisice antropomorfni čin, onda je povratno označavanje osobe ili te skupine ljudi kao plemenitih poput lavova i lukavih poput lisica zapravo zoomorfizam koji se korijeni u antropomorfizmu i prikriva ga (Visković 1996, 34). Oba vida zoomorfizma, čisti i posredno antropomorfni, mogu postojati u totemističkim sustavima rodbinskih odnosa, tabua i obreda. Oni počivaju na uvjerenju i povezanosti osoba ili naroda sa životinjama kao moćnim precima, dvojnicima ili zaštitnicima. Rimska vučica, germanski i srednjoazijski orlovi, meksička zmija i šareni ketzal, ruski medvjed, južnoazijski slon, kineski zmaj i drugi simboli naroda i država, koji i danas stoje na njihovim grbovima i kolektivnim oznakama, možda su ostatci prastarih predodžbi o zaštitničkim ovisnostima o životinjama. Vuk iz dječjih priča je bestijalni stvor, a mačka, žaba, svinja, zmija i pauk utjelovljenja đavla i vještica koja treba progoniti mačem i ognjem Božje pravde (Visković 1996, 37-38).

Sve od Aristotela, Adamantiusa i Al Razija do Gianbattistea della Porta i Lavatera, kod pisaca od Homera do Balzaca i Stendhala i kod slikara poput Vincija, Boscha, Durera i Le Bruna, zoomorfno se prikazuju i tumače skrivene psihičke i moralne osobine ljudi poput inteligencije, blagosti, zlobe, okrutnosti, ponositosti, hrabrosti, kukavičluka, škrtosti i drugih, u čijim se crtama i pokretima njihovih glava i tijela prepoznavaju tipične osobine određenih životinja. Ova disciplina unižavanja čovjeka u životinjsko, naziva se fiziognomika. Fiziognomika naposljetku jest i izvor nadahnuća moderne karikature sa zooatributima, primjerice Grandvilleu i Daumieru. Najzad, dolazeći barem djelomično iz prekršaja tabua, kako Edmund Leach dokazuje, kletve i psovke pogađaju ne samo vjerske vrednote i sramotne dijelove i izlučevine tijela nego i neke nama bliske i dragocjene životinje. Etnolozi još nisu razjasnili zbog čega čovjek čovjeka psuje psom („psovka“ ima isti korijen kao „pas“) i kujom, kozom, jarcem, kravom, guskom i magarcem, ali ne pticom, mačkom, mravom, tigrom, zecom i općenito slobodnim životinjama – osim majmunom, koje je opet životinja bliska

čovjeku. Primjerice, jedna je majka iz gradića Hayward 1988. godine bila privedena sudu zbog toga što je prisilila sedmogodišnjeg sina da sjedi pred kućom s nataknutim svinjskim nosom i natpisom: „ja sam glupa svinja, uvijek postajemo zli kad krademo“, no kada duže razmislimo, svinje jesu prisiljene živjeti u prljavštini, a uistinu nisu ni prirodno glupe niti prljave životinje. Iste godine, izgleda da nastupa vrijeme ispravljanja predrasuda i nepravdi prema ovoj životinji. Otkriva se da je ona svojim mesom i organizmom slična čovjeku i da je umiljata te osjećajna, a osim ovih saznanja, djeca počinju obožavati antropomorfna „Tri praščića“ Walta Disneya, plavokosu Piggy iz Muppet showa i filmskog Babea (Visković 1996, 38-39).

7. REPREZENTACIJA MAČKE U KULTURI

Ovisnost psa i samostalnost mačke odražavaju se u jeziku i književnosti. Za loš život i za ružno umiranje kaže se *živjeti kao pas* i *umrijeti kao pas* (na kraju Kafkina „Procesa" Joseph K. skončava riječima „Kao pas!...i činilo se da je stid u njemu jači od smrti"), ali nigdje se ne kaže u takvom značenju *živjeti kao mačka* i *umrijeti kao mačka*. Možda je to zato što mačka drži svoju bijedu za sebe i skoro skrivenu od ljudi, dok će pas postati njezinim simbolom. „U odnosu čovjeka i životinje čovjek je uvijek dužnik. Vidimo ponekad tipove koji su otpad ljudskog, pijanci, zli, stupidni. Nitko ih ne želi. Izuzev kakvog psa, koji će taj olош slijediti, slušati i voljeti. Možda je to jedan od razloga, pored njene ljepote, erotičnosti i tajnovitosti, zbog čega je u književnosti mačka redovito predmet pjesničkog ili estetičkog ushićenja (Baudelaire, Apollinaire, Colette, Eliot, Lessing), dok je pas češće povod za ozbiljna ili sumorna etička, socijalna i filozofska razmatranja o nevoljama života. Pas zadovoljava naš razum i volju, a mačka našu maštu i iluziju (Visković 1996, 205).

Mačka je tajnovita i višeznačna, što je „zacijelo posljedica njene nesavladanosti i otuđenosti od čovjeka." Ona je istodobno ljepota, mirnoća, čistoća i umiljatost te opasnost nepouzdanosti i iznenađenja pa zato ona i fascinira i plaši, privlači i rađa podozrenja (Visković, 1996, 204). Širom svijeta mačke su smatrane svetim životinjama. Jaguar se, naime, smatra inkarnacijom astečkog božanstva, Tezcatlipoce, a majanski reljefi prikazuju svećenika koji za vrijeme obreda žrtvovanja nosi upravo jaguarov kostim od kože. Osim astečkog, povezan je i s južnoameričkim šamanima koji preuzimaju životinjska obličja te nakon smrti postaju jaguari. U antičkom svijetu leopard označava povezanost s rimskim bogom Bakhom i kultom plodnosti, u Egiptu još i simbol Ozirisa, a nikako se ne smije izostaviti i štovanje božice-mačke Bastet (Skupina autora 2010, 138).

Simbolika mačke vrlo je raznolika i kreće se od povoljnih do nepovoljnih značenja. U Japanu je mačka zloslutna životinja koja, kako vjeruju, može ubiti ženu i poprimiti njezino obličje. U budističkom svijetu spočitavaju joj da samo nju i zmiju nije ganula Buddhina smrt, što se može shvatiti i kao znak nadmoćne mudrosti. U Indiji se mogu vidjeti kipovi asketskih mačaka koje prikazuju blaženstvo životinjskog svijeta (Kramriš), ali mačka je i jahaća životinja i aspekt yogini Vidali. U staroj Kini mačku su prihvaćali kao dobrohotnu životinju, a njezino držanje oponašali su u poljodjelskim plesovima (Graner). U Kambodži se i danas mačka u kavezu prenosi iz kuće u kuću tijekom ophoda s pjevanjem radi dozivanja kiše. U

ovom slučaju, ona je vezana za sušu koja evocira pojam prvotnog kaosa. Kao i u budizmu i u kabali, mačka se povezuje sa zmijom i simbolizira grijeh. U vijetnamskim pučkim satiričkim predodžbama mačka je amblem mandarina. Keltska simbolika mačke mnogo je nepovoljnija od simbolike psa ili risa. Na tu se životinju gledalo s nepovjerenjem. Cenn Chaitt, mačja glava, nadimak je uzurpatora Cairprea koji je, osvojivši vrhovnu vlast, prouzročio propast Irske. U „Plovidbi Mael-Duina" mitska mačka kažnjava jednog od Mael-Duinove braće. Ključar kralja Nuade u Tari imao je jedno mačje oko, koje mu je smetalo kad je htio spavati, jer se oko noću otvaralo na cičanje miševa i cvrkut ptica. U muslimanskoj predaji, naprotiv, svaka je mačka dobrohotna, osim crne. *Legenda kaže da je Noa, jer su štakori smetali putnicima na korablji, rukom prešao lavu preko čela, on je kihnuo i iskihao mačji par. Zbog toga je ta životinja nalik lavu.* Mačka je obdarena barakom. Posve crna mačka ima čarobnu moć. Za oslobođenje od uroka jede se njezina koža, slezena zaustavlja mjesečnicu, njezinom krvlju ispisuju se moćne čarolije te ima sedam života. Džinovi se često pojavljuju u obličju mačke. U Perziji se vjeruje da se onaj tko muči crnu mačku izlaže opasnosti da se sukobi s vlastitim hemzadom, duhom koji se rađa zajedno s čovjekom kako bi mu pravio društvo, te samome sebi naudi. Neki vjeruju da je crna mačka zao džin kojega treba pozdraviti kad noću uđe u sobu. Crna mačka inače simbolizira smrt i mrak. Vjeruje se i da je mačka sluga paklu. Niasi (Sumatra) imaju kozmičko stablo koje je stvorilo sve. Da bi se mrtvi uspeli na nebo, moraju prijeći preko mosta. Prije nego prijeđu most i uspnu se na nebo, moraju proći ulaz u nebo, kraj kojega stoji čuvar sa štitom i mačkom kraj sebe, a koja baca grešne duše u vode pakla. Sjevernoamerički Indijanci Pawnee smatraju divlju mačku simbolom okretnosti, razmišljanja i oštroumnosti. *Ona je lukav i staložen promatrač koji uvijek postiže svoj cilj.* Zbog toga je sveta životinja koja se smije ubiti samo u religiozne svrhe i uz određene obrede. S okretnosti i oštroumnosti prelazi se na vidovitost. Zbog vidovitosti se u Srednjoj Africi *torbe za lijek* izrađuju od kože divlje mačke (Chevalier, Gheerbrant 2007, 403-404).

U istočnoj Europi raširenо je vjerovanje da skok mačke preko lijesa mrtvaca (ili ako ptica preleti) pretvara nevinoga čovjeka, mrtvaca, kasnije u vampira. Vezano za vampire treba spomenuti još i rašireno vjerovanje koje potječe iz Legende o Lilith, u kojoj mačka zauzima ulogu vampirice čija je uloga da usiše djetetov dah dok ono spava. Rezultat vjerovanja jest protjerivanje crne mačke iz dječje sobe. Priča o Princu Hizena, Nabeshima Naomasae, ilustrirane od strane Hailand Davis, govori o princu koji je bio zaljubljen u djevojku O Toyo. Skupa bi šetali noću parkom, a pri povratku, mačka bi pratila njegovu djevojku sve do njezine sobe i ušuljala se u nju. Nakon što se djevojka probudila iz sna, vidjela je veliku mačku kraj

kreveta, ali ne ne uspjeva dozvati pomoć budući da ju je mačka ubila. Nakon toga, mačka je zakopala njezino tijelo i preuzela njezin ljudski oblik. Uspješnost O Toyoine vampirske metamorfoze bila je toliko velika da je Princ ozbiljno obolio, a bolest bi uobičajeno počela uvijek u sumrak. Od straha, zatražio je 100 čuvara koji su mu čuvali sobu nakon što je otišao na počinak. Spletom niza okolnosti koje su se zbile, ona je ipak ubijena od strane njegovih čuvara, a Princ je povratio svoje zdravlje (Howey 1956, 174-176).

U Kini, prisustvo mačke označava zaštitu od zlih duhova i prikaza, a u Francuskoj obrnuto. Vjeruje se da mačka koja noću ulazi u kuću sa sobom donosi duhove. U Indoneziji, kišne oluje nekoć su se dozivale kupanjem mačke, dok na američkome jugu kišu stvara udaranje mačke nogom. Na britanskome otočju za mačke se katkad tvrdi da su prerušene vile ili da služe vilama, a naposljetku obavještavaju vilinske gospodare o tome što rade. U pričama iz raznih krajeva svijeta vile i duhovi mogu gledati kroz mačje oči, a također vrijedi i obrnuto, da duboko se zagledati u mačje oči znači vidjeti Vilinsku zemlju. Tako dolazimo do zaključka da se jedino u Velikoj Britaniji, Japanu i starom Egiptu vjerovalo da crna mačka donosi sreću, dok u Škotskoj pak donosi novac ili pretkazanje, ukoliko sjedi na prozoru.[12]

7.1. Egipatska mačka

Mitovi su drevne pripovijesti o nadnaravnim bićima i zbivanjima kojima kolektivna svijest izlaže, objašnjava, vrednuje i legitimira prirodne procese i društvene ustanove – nadasve nastanak i održavanje svijeta, životinja i biljaka, bogova i čovjeka, obitelji i vlasti i drugih kulturnih tvorevina. Životinje su sadržaj i ujedno među najznačajnijim protagonistima mitova (Visković 1996, 64).

Stari Egipćani smatrali su životinje svetima i nisu pravili velike razlike između njih i čovjeka. Za osobu koja bi naudila životinji smatrali su da je počinila grijeh. Privlačili bi mačke u svoje domove zbog potrebe njihove posebnosti u lovu na glodavce. Mačka je domesticirana u Egiptu još 2000 pr. Kr. gdje je zabilježeno njezino ime *miw* ili *mii* što znači „on(a) koja mjauče“. Za razliku od svih ostalih životinja, kaže se da su one jedine životinje koje svoju ćud nisu mnogo promijenile. Otprilike oko 1450 godina pr. Kr., domesticirane mačke pojavljuju se u njihovim crtežima. Mačke su također redovito pratile svoje obitelji u slikama na grobnim zidovima, a upravo je Nebamunova obiteljska mačka nacrtana kako je uspješno uhvatila tri

[12] http://www.zarez.hr/clanci/macji-folklor

ptice; jednu drži u prednjim šapama, jednu u leđima, a jednu u ustima. Većina tumača opisuje to kao želju za privlačnošću prema svom gospodaru, a izgleda kao da sudjeluje u obiteljskom izletu. Mačji uspjeh u lovu dio je ekstravagantnog prirodnog bogatstva slike, gdje je voda puna ribe, a nebo ptica i leptira. Okolni natpisi, kostimi i pozicije figura dovode do zaključka kako je mačka, uravnotežena na dva papirusna (močvarna biljka, materijal za pisanje prije pojave pergamenta) stabla, idealna slika i vizija vječnoga života, a ne zapis stvarnoga iskustva. Očigledno, Nebamun je želio biti besmrtan radeći ono što mu se najviše sviđalo, pod najljepšim okolnostima, u društvu njegove supruge, kćeri i mačke (M. Rogers 1998, 7-8).

Prema Herodotu, cijela obitelj u jednom egipatskom domu bila bi ožalošćena kada bi mačka umrla. Svi bi članovi brijali obrve kako bi iskazali svoje poštovanje i tugu. Mrtve mačke su tada odvedene u grad Bubastis, gdje su bile balzamirane i ceremonijalno pokopane (Sax 2001, 59). Pogrebni ritual sastojao bi se od ispijanja vina i udaranja rukama po prsima. 1888. godine više od 300 000 mumificiranih mačaka pronađeno je na samo jednom groblju.[13] Egipatski bogovi nastali su spajanjem dviju prijašnjih kultura od kojih je jedna štovala božanstva u ljudskim, a druga bogove sa životinjskim glavama. Postupno se razvila religija koja se usredotočila na kult mrtvih i bila je uvelike okrenuta simbolici. Egipatska božanstva gotovo uvijek u ruci drže ili imaju na sebi simbol moći poput krune, pastirskog štapa ili mlatila, a neki od njih nose i ankh, simbol vječnoga života (Skupina autora 2010, 138). U Egiptu se još vjerovalo da mačke skupljaju i čuvaju sunčevu svjetlost u svojim očima te da je koriste kako bi vidjele noću. Kada danas zovemo naše mačke, malo je poznato da u isto vrijeme prizivamo i ime božice Isis jer, promatrano u engleskom jeziku, izvedenica „Puss“ dolazi od riječi „Pasht“ odnosno imena božice Isis. Ona je još poznata i po imenima Diana, Artemis, Maya, Frigga ili Djevica Marija (Howey 1956, 66).

7.1.1. Bastet, Ubastet

Četiri tisuće godina ranije mačke se pojavljuju u mitovima i pričama kao reprezentacije najviših božanstava, poput egipatske božice Bast. Hramovi posvećeni Bastu pronađeni su diljem drevnog Egipta, a što rezultira saznanjem kako su mačke imale svoje utočište. Kult Bast bio je povezan s radošću i veseljem, a ta se uloga mačke odražava u kasnijem poznavanju većine kultura. Primjerice, u nordijskoj nam je mitologiji poznata Freya, božica ljubavi, koju na kočiji umjesto konja vuku mačke. Paralelno s Bastom, mačka je u egipatskoj

[13] http://pixelizam.com/30-zanimljivih-cinjenica-o-domacim-mackama/

mitologiji bila jednom od mnogih inkarnacija Sunčevog boga Ra koji pobjeđuje u borbi protiv zle zmije. Spajanje mačke iz dviju kultura ostavilo je tragove u orijentalnim i europskim narodnim pričama i folkloru gdje je motiv često bio preokrenut, a mačka, osobito crna mačka, postala jedna od mnogih preobrazbi antagonista (Nikolajeva 2009, 249). Na mnogim umjetničkim djelima Bastet, dobrotvorka i jedna od čovjekovih zaštitnica, prikazana je kako nožem u šapi siječe glavu zmije Apofisa, *Zmaja tmina*, što utjelovljuje neprijatelja Sunca i nastoji prevrnuti svetu lađu dok prolazi podzemnim svijetom. Unutar toga sukoba mačka simbolizira snagu i okretnost mačje ćudi, koje božica zaštitnica stavlja u službu čovjeka kako bi mu pomogla da pobijedi svoje skrivene neprijatelje (Chevalier, Gheerbrant 2007, 403). Veći broj kipova danas se čuva u Britanskom muzeju, iako nije poznato odakle je većina došla, ali smatra se da potječu iz Thebe i njezinoga Hrama.

7.1.2. Sistrum

Nijedan glazbeni instrument nije toliko vezan za magiju i religiju kao što je to Sistrum, sviran za vrijeme plesa i ceremonija u čast božice Bastet i božice Hathor. Božica Hathor ili egipatska Venera u stvarnosti je popularna personificirana Isis, zaštitnica duša koje su napustile podzemni svijet. Nigdje drugdje ne nalazimo važnost svetog Sistruma kao u Hathorovom svetištu pa je očigledno da je od velikog značaja za ovu božicu. Također, važno je napomenuti kako se povezuje sa simbolom erotičnosti ili plodnosti te primjerom idealne majke. Osim toga, s ovim se instrumentom povezuje i egipatski simbol Ankh koji uvelike podsjeća na njega. Ankh, osim veze sa Sistrumom, podsjeća i na ženstvenost i plodnost zbog ovalno-ravnog ženskog načela prirode i izgleda reproduktivnog organa, dok gornji dio odgovara izgledu suprotnog spola. Sistrum je simbol sklada, blagostanja svijeta. Na kraju četiri tanke letvice obično bi se nalazile glave mačaka s licem čovjeka, na dvije glave Isis, a na dvije Nephthys; Isis kao simbol rođenja, a Nephthys smrti. To bi ujedno označavalo i sklad u svijetu, četiri elementa kompasa, prema kojemu su sve stvari na svijetu konstantno uništavane i iznova reproducirane. Također, označavalo bi sve ono što se mora kretati u odnosu na Mjesec i njegove kretnje u orbiti. Ples je simbolizirao gibanje planeta oko Sunca, a mačja glava na potiljku imala bi znak polumjeseca. Primjerice, ovakav prikaz izgleda mačke jest poznat u japanskoj animiranoj manga seriji „Mjesečeva ratnica“ iz 1992. godine, crne mačke s posebnim moćima i darom govora. Za Sistrum, povezan s božicom Hathor i božicom Isis, vjeruje se još i da je bio znak da se vojska ratnika trebala sastati tijekom ratovanja. Ne tako davno, gejše u Tokiju pretplatile su se na misu za dušu mačaka čiji je život bio doveden do

nesretnog kraja, kako bi omogućile izradu ovog instrumenta. Takve časti i priznanja sugeriraju da je i u prošlosti postojala veza s glazbom gejša, kao i porijeklo iste koncepcije izgleda samog Isisovog Sistruma (Howey 1956, 27-29).

7.2. Mačke i praznovjerja

Mačku okružuju brojna, često poprečna praznovjerja. U nekim dijelovima Europe i Amerike smatra se da crna mačka donosi nesreću, čak i obrnuto, a kada crna donosi sreću, bijela mačka donosi nesreću (Sax 2001, 57). Na Zapadu je, naprotiv, mačka dugo bila nevoljena i čak osumnjičena za demonska zla, izazivajući strahove, mržnju i pozive na masakre jer je kršćanstvo za nju vezivalo predrasude „senzualnosti, mjeseca, tmine, zlobnosti, okrutnosti, đavolskog – a to su svojstva vještica“ (Visković 1996, 204-205).

Neko vrijeme u srednjem vijeku, ljudi su počeli davati bezazlene, tajanstvene, pa čak i čarobne atribute mačkama, na njihovu nesreću, koje bi opisivali kao atribute dane od samoga vraga. Edward Topsell kombinira činjenice, zlokobno tumačenje i praznovjerje kako bi stvorio sliku opasne zvijeri. Njegova knjiga *The History of Four-Footed Beasts and Serpents and Insects* (1607.) tvrdi da je to njihova prirodna povijest, ali njegov članak pun je klevete, kao i svaka mistična priča. Time i nastaje niz praznovjerja. Ukoliko smo u prisutnosti mačke: mačji dah uništava pluća, njihovo meso je otrovno, njeni "otrovni zubi" izazivaju smrtonosni ugriz, a gutanje krzna uzrokuje gušenje. Također, može se primijetiti i tipičan simptom ailurofobije. Primjerice, da mačka može čak otrovati čovjeka gledajući ga, zavesti ga, uzrokovati znojenje, pa čak i strašnu drhtavicu. Štoviše, pripisuju joj i nadnaravne moći, sposobnost govora i glume u trenutku kada nešto želi ili kada se žali, ili kada svjedoči oduševljenju ili užitku. Njezin grubi jezik opisuje se kao ofenzivno oružje koje koristi kako bi lizanjem privukla krv, a kada se krv spoji s njezinom slinom, mačka poludi. Mnogi detalji povezani su sa Plinijevim opisima velikih divljih mačaka koje zapravo i jesu opasne za čovjeka (Rogers 1996, 45).

Tijekom srednjeg vijeka u Europi mačke su postale simbol zla koji je dijelom bio utemeljen na popularnim uvjerenjima o razvratnosti, nepristojnosti mačaka, a dijelom o kršćanskoj asocijaciji na dogovor sa Sotonom. U europskoj tradiciji slike Posljednje večere, mačka može predstavljati Judu. Takve aktivnosti dovele su do povezivanja mačaka s vješticama (u koje bi se žene pretvarale za punog mjeseca). Zapravo, crne mačke, zajedno s gavranima, često se

pojavljuju u narodnim pričama, kao obiteljska vještica (Grimalkin, mačka iz keltske mitologije, Macbeth), a vještice se također pretvaraju u mačke, što se očituje u knjigama Harryja Pottera kada profesorica McGonnegal povremeno poprima oblik mačke. Zlo čudovište u obliku mačke pojavljuje se i u pričama kralja Arthura. Bayun-mačka u slavenskim narodnim pričama jest divovska neprijateljska crna mačka koja nameće i uspavljuje ljude, često pričajući priče ili pjevajući pjesme. Ipak, ova je slika ambivalentna jer prikazuje mačku kao kreativnu i mudru, što se kasnije odrazilo u književnosti E. T. A. Hoffmanna u djelu „The Life and the Opinions of Tomcat Murr" (1820.-1822.). Pogled na mačke kao zla bića doveo je do nemjerljivih okrutnosti prema njima, uključujući Veliki pokolj mačaka u Francuskoj 1730-ih (Nikolajeva, 2009, 250-251). Vjerovalo se također da se vještice mogu pretvoriti u mačke devet puta. Otuda i dolazi teza da mačke imaju devet života.

Kada se spominju brojke tri (3) i devet (9), a povezuju se i s djelom „Romeo i Julija" („What wouldst thou have with me? Good king of cats, nothing but one, of your nine lives."), te brojke imaju daleko dublji simbol za mačke. Brojka tri (3) simbolizira današnje Sveto Trojstvo, ali brojka devet (9) ima mnogo značajniji simbol u egipatskoj mitologiji. U egipatskom panteonu, do 5. dinastije, potpuno su razvijene tri (3) grupe božanstava, a svaku je činilo po devet (9) božanstava posebno, pa se prema tome originalno mislilo da mačka ima devet (9) života, a vjerovanje je proizašlo iz zaštitničkog stava prema mačkama. U prvu grupu božanstava spadaju Tem, Shu, Tefnut, Qeb, Nut, Osiris, Isis, Set, i Nepthys (Howey 1956, 234).

Kada promatramo daljnja vjerovanja vezana za mačke i vještice, vjeruje se još i da kada crna mačka gleda u zrcalo, to donosi nesreću jer su vještice navodno koristile zrcala u čaranju.[14] Kako bi saznali koja je žena zapravo vještica prerušena u mačku, vjerovali su kako ranjavanje (crne mačke) mačje šape, drugo jutro otkriva vješticu. Njezina bi ruka ujutro bila zavijena u zavoj. Kako bi se narod obranio od ulaska vještice u kuću, savjetovali su da se kućni prag polije solju. Sličan postupak možemo primijetiti u serijama fantastičnog žanra, primjerice u seriji *Lovci na natprirodno* (engl. *Supernatural*), u kojoj braća koja se bore protiv vještica, demona i drugih natprirodnih pojava, čine isti postupak u svrhu onemogućavanja ulaska demona u prostorije. U Monferatu u Italiji vjeruje se da su mačke koje veljačom lutaju na krovovima pod mjesečinom vještice i da je dužnost upucati ih. U Mađarskoj se vjeruje da

[14] https://zenskikutak.hr/procitaj/strah-od-crnih-macaka/453

mačke nakon sedme godine postaju vještice, posebice crne mačke. Kako bi oslobodili mačku od transformiranja u vješticu, smatrali su da je potrebno napraviti rez na njezinoj koži u obliku križa (Howey 1956, 93).

7.2.1. Halloween – Noć vještica / Evanđelje svih svetih

Današnjim istraživačima koji proučavaju paranormalne pojave dobro je poznata činjenica leta vještica, a oni koji su ga uspjeli snimiti ili vidjeti ne moraju se drugima opravdavati ili dokazivati. Vjerojatno se radilo o prigodama kada se u maskiranim plesovima prizivala božica Hekate iz grčke religije i mitologije ili božica Diana (Dlanic Cult) Kelta. Čini se da se ritual, barem djelomično, održavao u svrhu omogućavanja življenja i komuniciranja s mrtvim dušama i njihovim prelaskom u drugi svijet. Zato, prema keltskom uvjerenju, duše na dan Halloweena odlaze lebdjeti nad zemljom, a duše oslobođene iz mračnog hrama sepukhresa sjedinjuju se sa svojim svećenicima i otpuštaju tjelesne veze, a sve u svrhu proslave. Hecate bi se pojavila među njima i vodila ceremoniju vještica i čarobnica, „dobrih susjeda“ i duhova. Ugljenom su crtali mačje uzorke po sebi i u čast galopirali putem, dok bi razne uvrede padale sa svih strana. Flyting jest poetični ritual vrijeđanja i provociranja koji se primjenjivao između petoga i šesnaestoga stoljeća. Žestoki je prikaz detaljno opisan u djelu „Flyting of Dunbar and Kennedy“. Božica štovana od strane Sabbatovih jahača navodno se pojavljivala pod imenom Andrasse, što označava pobjedu, spasenje i slobodu, za one koji su ranije sudjelovali u borbama s rimskim osvajačima. Keltski Hecate postaje poznat kao Nieneven, kao rezultat nastajanja i spajanja keltske i gotske vjere, a kult uspijeva preživjeti u Škotskoj sve do 18. stoljeća. Dianin kult u Engleskoj nestajao je i prije početka srednjovjekovnog uništavanja i progona sljedbenika, a danas su nam ostali iskrivljeni, djelomični fragmenti njihovih načela, kao dokazi postojanja toga kulta. Vjerojatno su, zbog toga što je Crkva pripojila toliko solarnih i lunarnih običaja i vjere od istoimenih štovatelja, a nije ih uspjela upiti i primijeniti, u srednjem vijeku vještice i mačke progonili i mučili, a naposljetku i ubijali. Iako su starije religije držale te životinje svetima, crkva se u isto vrijeme bojala iskazati svoju vjeru, da puk ne bi slučajno uvidio vezu između Djevice Marije i Djevice Diane i spoznaju da nova vjera zapravo ima istu esencijalnost kao i stara (Howey 1956, 80-85).

Postoji također pleme Samhain koje je odavalo počast svojim osvajačima i onda kada bi se drevni mudraci mogli pojaviti. Oni su uglavnom odavali počast prirodi koja se s prelaska ljeta

u zimu i zime u ljeto, nakon paše i prikupljanja plodova za zimsko vrijeme, ponovno rađala. Kako izravna veza između Samhaina i Halloweena nije dokazana, mnogi znanstvenici vjeruju da, budući da je blagdan Svih Svetih (All Hallows' Mass slavljen 1. studenoga) i ritual Samhaina kalendarski blizu, to utjecalo na kombiniranje ta dva događaja i kasnije nazvano Halloweenom.[15]

Neki evanđeoski kršćani izrazili su zabrinutost zbog činjenice da je Halloween zapravo sotonistički blagdan zbog poganskog rituala i svog nazivlja. Međutim, drevni Kelti nisu se klanjali ničemu nalik kršćanskom vragu i nisu imali nikakvu vezu s time. Zapravo, Samhainski festival već je nestao kad je Katolička crkva počela progoniti vještice. Od triju inačica starih rituala, u prvoj se pojavljuju jabuke. U prvom ritualu, djevojka koja prva zagrize jabuku koja pluta u vodi prva bi se i udala, što se smatra igrom koja proriče brak, a u drugom ritualu djevojke bacaju jabuke iz jednog niza preko ramena, a kada jabuka padne, trebala bi ostati kora sa slovom imena budućeg supruga. Jabuke su danas uska poveznica s bundevama, s obzirom na to da se i bundeve bacaju. Treći ritual uključivao je muškarce i gledanje u zrcalo kraj kojega bi bile upaljene svijeće, a u ponoć bi se trebalo pojaviti lice buduće supruge. Danas su na tu temu vrlo poznati horor filmovi s likom „Bloody Mary" (Krvava Marry).[16]

7.3. Reprezentacija mačke u filmovima i drugim medijima

Mačke su učinkovit i originalan alat za prikupljanje sredstava, obilježavanje, oglašavanje, trgovinu i angažman publike. Ipak, mačke u oglasima nisu posebno analizirane, iako životinje u oglasima općenito imaju pozitivan učinak na potrošače. U urbanom rječniku, oglašavanje na mreži pojavilo se 2014. godine kao termin *cat-vertising*, korištenje mačkama u reklamnim kampanjama. To ukazuje na to da su mačke kvalitativno učinkovitije i imaju više utjecaja nego, primjerice, psi. Mačke su vrlo popularne na internetu. Pojavljuju se na mreži u internetskim videozapisima kao *LOLcats* i kao animirani gifovi, a općenito predstavljaju svoju društvenost s ljudima, neovisnost i inteligenciju. Osim toga, publika je sklona antropomorfiziranju mačke i prenošenju vlastite emocije na mačku (Podhovnik 2016, 131).

LOLcats su stvoreni od strane korisnika kako bi pružili ne samo zabavu, nego i društvenu interakciju, komunikaciju i izražavanje emocija. Humor *LOLcatsa* leži u antropomorfnom

[15] https://www.livescience.com/40596-history-of-halloween.html
[16] https://www.livescience.com/40596-history-of-halloween.html

prikazu mačaka i u opisu. Ova sfera ima vlastiti jezik odnosno *Lolspeak*, koji se rabi kao dječji plač i netočna gramatika. Mačke se pojavljuju u vijestima, imaju svoje mjesto u modernoj popularnoj kulturi, imaju ulogu na internetu i utjecaj njegovog jezika. Sadržaj mačke općenito se odnosi na mačke u popularnoj kulturi, novinske članke o mačkama, videozapise mačaka u javnoj sferi, kao što su *online* novine i časopisi, društvene medije, tiskane medije, televiziju, filmove, knjige, slike i drugo. Kada gledamo utjecaj mačaka i popularne kulture u serijama, knjigama i filmovima, postaje očito da su mačke gotovo sveprisutne, barem u zapadnoj kulturi. Mačke nisu prisutne samo u *online* ili *offline* medijima, već i na raznovrsnim proizvodima, primjerice na svakodnevnim kućanskim proizvodima, poput šalica, ključeva i kalendara, zatim u modi, kao što je primjerice, kolekciji Choupettea Karla Lagerfelda ili Kitty kolekciji Charlotte Olympia (2016). Bijela mačka s crvenom mašnicom Hello Kitty, kao fiktivni lik u produkciji japanske tvrtke Sanrio[17], je fenomen u rasponu od filmova, odjeće, pribora i igračaka pa sve do kreditnih kartica i zrakoplova (Eva Air, 2016) (Podhovnik 2016, 133).

7.4. Mačke i popularna kultura

Pri rabljenju pojma "popularna kultura", u smislu kulturnih artefakata ili medija, sadržaj namijenjen masovnoj publici i neke produkcije doživjele su komercijalni uspjeh zahvaljujući mačkama. Uloge mačaka kao ratnika, prijatelja, obitelji, skrbnika, iscjelitelja ili mističnih stvorenja nisu se promijenile, a slika mačaka općenito je pozitivna. Mačke su danas heroji popularne kulture u glazbi, književnosti i filmu; Andrew Lloyd Webberove *Musical Cats* (mjuzikl), Erin Hunterove *Mačke ratnice* (engl. *Warrior Cats*), animirana serija *Tom i Jerry*, Silvester i Čiči (engl. *The Sylvester & Tweety Mysteries*), stripovi s Garfieldom, mačkom Felixom (engl. *Felix the Cat*), Simonovom mačkom, Mrzovoljnu mačku (engl. *Grumpy Cat*), animirani film s mačkom Fritzom (engl. *Fritz the Cat*), Disneyeve *Mačke iz visokog društva*, i film *Mačak u čizmama*, koji je tzv. spin-off uspješne *Shrek* serije. Mačke također imaju svoju ulogu kao gošće, kao što je to u seriji *Zvjezdane staze, Simpsoni* i James Bond filmovima. Osim pojavljivanja u njima, pojavljuju se i kao teme pjesama u popularnim serijama kao što su *Prijatelji* i *Teorija velikog praska* (Podhovnik 2016, 134-135). Mačka je još uvijek prava muza umjetnosti. Mačke u umjetnosti usmjerene su široj publici, kao što su to: *CatArtShow* (2016.) i *Internet Cat Video Festival* (Walker Art Center, 2016.), također poznat kao *Catvidfest*. *CatArtShow* prikazuje slike mačaka modernih umjetnika, a *Catvidfest*

[17] http://www.toydirectory.com/MONTHLY/Apr2003/designinspiration.asp

je kompilacija videa prikazanih na festivalima širom svijeta. Platforme društvenih medija, kao što su Facebook i Instagram, uvelike promiču njihovu pojavu. Na Facebooku, pojavljuju se kao *meme*, u videozapisima i gif-ovima s korisničkim newsfeedom. U posebnim interesima Facebook zajednice pojavljuju se i stranice kao utočišta namijenjena mačkama koje čekaju da budu spašene, mačkama kao javnim osobama s privatnim stranicama, a kojima upravljaju njihovi vlasnici u svrhu samopromocije, pa i zarade. Primjer tomu čini facebook zajednica *Ljubav prema crnim mačkama* (For the Love of Black Cats; Black Cat Appreciation Page) koja na dan 24. lipnja 2018. godine ima 422 769 *likeova* i 405 188 osobe koje spominju ovu stranicu (Podhovnik 2016, 135).

U tablici 1, na dan 24. lipnja 2018. godine, prikazane su brojke korištenja hashtag-ova (na engleskom jeziku) na platformi *Instagram* vezanih za mačke.

Tablica 1.: podatci o korištenju hashtag-ova (na engleskom jeziku) na platformi *Instagram*, na dan 24. lipnja 2018. godine.

# Hashtag	**Broj javnih objava**
#catsoftheday	14,6 milijuna
#meow	24,9 milijuna
#instacat	31,1 milijuna
#catstagram	37,7 milijuna
#cats	66,4 milijuna
#cat	147 milijuna

Izvor: vlastito istraživanje

U razdoblju od 2004. godine do 2006. godine, na našim se TV ekranima prikazivala američka fantastična humoristična serija (sitcom) „Sabrina, mala vještica.“ Malu vještičicu glumila je Meissa Joan Hart kao Sabrina Speliman, tinejdžerica, koja je živjela s tetama Zeldom i Hildom te, naravno, antropomorfnim mačkom koji govori, po imenu Salem. Primjer zoomorfizma, pridavanja životinjskih osobina ljudima, možemo pronaći i u dvjema franšizama: Batmanovoj i Spidermanovoj. U Marvelovom izdanju stripa, izmišljeni lik žene – mačke, *Crna mačka*, osmišljena je od strane Marv Wolfman i Keith Pollarda te se prvi puta spominje u stripu „The Amazing Spider-Man“ u srpnju 1976. godine. Felicia Hardy, pravo ime Crne mačke, nakon pretrpljene traume, uvježbava razne akrobatske i borilačke vještine te,

u ovom izdanju, kasnije ulazi u vezu sa Spidermenom. Lik žena – mačka (alter-ego Seline Kyle) lik je iz stripova izdavačke kuće DC Comics, usko povezan s Batmanovom franšizom. U ovom slučaju, ona je bila kradljivica dragulja i njegova neprijateljica. Između sedamdesetih i osamdesetih, Batman (ili čovjek – šišmiš, koji je mogao letjeti) postaje mračniji, a ona seksipilnija, i time nastaje ljubavna romansa između ova dva lika. Time ujedno žena – mačka postaje sve češći izbor u filmovima. 2004. godine, Hally Berry glumila je kradljivicu u filmu „Žena-mačka" odjevena u usko crno odijelo kožnog uzorka, a predstavljala je upravo seksipilnu ženu loših osobina.[18] Osim filma, u jednoj od reklama za rabljena vozila uz natpis „Ne kupujte mačka u vreći", crni mačak automatski simbolizira upravo nesigurnu odnosno lošu kupnju, što bi u pravilu trebalo dovesti do krajnjeg nezadovoljstva kupca, ukoliko ne kupi vozilo tog poduzeća.[19]

Dvije reklame konkurentskih tvrtki, jedna kraj druge, koje su osvanule na golemim reklamnim panoima dubrovačkih osiguravajućih kuća Libertas i Euroherc, također se dotiču životinja. Prva se dotiče pokisle crne mačke, a druga crnog sokola te nas smjera šokirati impliciranim nalogom da se opredijelimo na licu mjesta, vizualnom porukom. Crna mačka, za koju bismo se možda odlučili, teško se može nositi s rezolutnim sokolom Euroherca (Gračan 2007, 510).

Ni u jednoj drugoj reklami, u kojoj se reklamiraju proizvodi za mačke, ne možemo primijetiti mačku crne boje pa se stoga i u ovom slučaju vrši specizam nad mačkom crne boje krzna. Bijele mačke, u odnosu na crne, u reklamama simboliziraju nevinost i čistoću. U jednom skloništu za mačke susrećemo se i s natpisima iznad mačića: „Udomi me, ja ne nosim nesreću sa sobom", također samo zato što su crne. Crne mačke iste su kao i mačke drugih boja krzna. Kao i svaki čovjek, i one imaju svoju osobnost. Ljeti možemo primijetiti kako se njihovo krzno mijenja u drugu nijansu, a znanstvenici tvrde kako im upravo to crno krzno pomaže u otpornosti na mnoge bolesti, što je samo sitnica u nizu pozitivnih činjenica vezanih uz crne mačke.[20] Pojam mačke danas se pojavljuje i u modi. Postoje brendovi koji koriste upravo naziv mačke u imenu poput: „Dobra mačka," prodavaonice cipela ili „My Black Cat" - internet prodavaonice odjećom proizvedenom u Hrvatskoj, dok se starija ženska populacija prisjeća nekad izvrsnog parfema pod nazivom Crna mačka. Postoji i kozmetička linija elitne

[18] https://hr.wikipedia.org/wiki/Žena-mačka
[19] https://emedjimurje.rtl.hr/vijesti/automobilizam/3106711/amc-medjimurje-doo-ne-kupujte-macka-u-vreci/
[20] http://mentalfloss.com/article/87226/8-hair-raising-facts-about-black-cats

modne mačke imena Choupette Lagerfeld**,** a jedna od najbogatijih crnih mačaka na svijetu jest mačak Blackie, kojemu je oporučno ostavljeno čak 25 milijuna dolara.[21] Kozmetički brand Bonjour Paris nedavno je izbacio novu reklamu za svoje kozmetičke proizvode u kojoj se pojavljuje crna mačka, reklamira *mačkasti* izgled, a time se također pokazuju ženstvenost i elegancija. Osim toga, u čast mačaka, osnivaju se i razni kafići u kojima su one dobrodošle, a zahvaljujući mnogim ljudima koji se zalažu za prava životinja, one postaju sve češće dobrodošle i u raznim gradskim prostorijama.

Još jedan primjer, između ostalih, jest i Cerigradska mačka (Cheshire Cat) lik iz *Alise u zemlji čudesa*, autora Lewis Carrolla. U stvarnome životu ima mačku Dinah, koja se u snovima pretvara u njezinu alternativnu projekciju, kao mačka i čovjek, vezu između stvarnog života odnosno njezinoga doma, dok se kod Alice s one strane ogledala jedno mače pretvara u šahovsku figuru. Osim toga, ne mijenjajući spol, simbol je stare mudre žene koja ju je vodila kroz ogledalo u drugi svijet. Lik Alice u ovoj priči može se protumačiti kao niz autorovih samoterapeutskih priznanja, a mačka kao autoportret, štiteći Alice u nepoznatom i bizarnom svijetu (Nikolajeva 2009, 257-259).

Nasuprot Alice, lik crne mačke, kao postmoderna značajka, pojavljuje se u Neil Gaimanovoj priči *Coraline* iz 2002. godine, snimljenog animiranog filma u 2009. godini. U objema pričama susrećemo se s nizom tajnih prolaza, ogledala, lijepih vrtova i bizarnih stvorenja. Dok se Alice smatra mračnom, Coraline je još mračnija. Kako je kod Alice u drugome svijetu lošije, u priči Coraline sve je savršeno, virtualno zastrašujuće. Crna mačka, kao i Aliceina mačka, suputnik je glavnome liku između oba svijeta, ali u drugom slučaju, crna mačka može putovati u oba svijeta i nije samo reflektirana u „savršenom" svijetu, već je kreacija verzije zle maćehe. Mačka tako kaže kako ona nema ime niti ga treba jer nije čovjek da treba ime koje bi ju definiralo. U alternativnome svijetu može govoriti, dok u stvarnome ne može. Na kraju, ipak nije mačka ta koja ih oboje spašava od zle maćehe, već Coraline. Ovo je samo još jedna od novela koje veličaju mačku i njezine mogućnosti prelaženja barijera (Nikolajeva 2009, 259-260). Između ostaloga, u modernim bajkama i fantazijama, mačke postaju svemogući pomagači posebnih moći. Lloyd Alexander i Diana Wynne Jones jedni su od autora koji spominju mačku u tom kontekstu.

[21] http://ljubimci.24sata.hr/start/top-10-najbogatijih-ljubimaca-naslijedili-su-milijune-dolara-340817

7.5. Mačke u književnosti i umjetnosti, glazbi i plesu

Doris Leesing, ljubiteljica mačaka, posvetila je knjigu mačkama svoga života „Particularly Cats“. Prava mačja karakterologija, gdje se pokazuju individualno različita i iznenađujuća ponašanja, ali i svjedočanstvo o moralnoj i estetskoj osjećajnosti spram animalne. To su ujedno priče o mačkama pod prijetećim siluetama grabljivaca u južnoafričkoj farmi, o mačkama teškoga života iz londonskih radničkih četvrti, o mački koja nije marila za miševe i ostalima. Najviše zapažanja o Dorisinim macama zauzima siva mačka, kao lijepa i dominantna, i ona neugledna i lukavo podčinjena, crna mačka (Visković 1996, 429).

Različite upotrebe slika mačaka jesu metaforične, simbolične i alegorijske kao nemimetičke verzije reprezentacije. „The Last Black Cat“ (*Posljednja crna mačka*) iz 2001. godine, autora Eugenea Trivizasa, jedna je od relativno rijetkih priča gledana iz perspektive prve osobe, alegorije koja označava vrijeme holokausta. Riječ je o neimenovanom otoku, gdje tajno društvo odlučuje istrijebiti sve crne mačke, a razlog tomu jest konvencionalan - upravo praznovjerje o tome kako crne mačke donose nesreću koju možemo povezati s drugim genocidima i rasnim diskriminacijama. Kada sve crne mačke bivaju istrijebljene, na redu jesu sive mačke, zatim mačke s crnim točkama te, na kraju, svaka mačka s otoka. Nakon što je pripovjedač uspio preživjeti, ovu priču priča drugim naraštajima, kao upozorenje nadolazećim generacijama. Iako se može tvrditi da su mačke zamjenjive nekom drugom vrstom u romanu, upravo narodno praznovjerje, povezivanje sa zlom, čini ovu priču vjernijom. Priča se također može shvatiti kao panirana avantura o ljubavi i prijateljstvu, lojalnosti i izdaji, ali ideološka namjera ostaje prisutna (Nikolajeva 2009, 256).

Mačke su također prisutne i u „Kronikama iz Narnije – Lav, vještica i ormar“, romanu od 7 dijelova namijenjenog djeci, fantastičnoga žanra, autora C. S. Lewisa iz 1950. godine. Mačak u priči jest narančaste boje, a na kraju postaje izdajica te se, gubeći inteligenciju i dar govora, transformira u glupu zvijer. Narančasta boja mačke u ovome slučaju asocira na vatru iz pakla. Alexander Lloyd i njegovo djelo „Time Cat“ iz 1963. godine, vodeći se s devet mačjih života, opisuje mogućnost mačke da putuje kroz devet različitih razdoblja. Crna mačka Gareth u ovoj je priči povezana s dječakom kojeg vodi sa sobom na putovanju, kao protagonista. Mačak Gareth vodi dječaka Jasona sa sobom u drevni Egipat, rimsku Britaniju, ranu kršćansku Irsku, Japan, u vrijeme srednjovjekovnog lova na vještice:

„there's no kind of worriment or wickedness they won't put on Cat… Cats bring on hail storms, they say, and winds. Cats have an Evil eye, to bewitch whatever they look at. They can turn themselfs invisible or fly through the air. They take the shape od a witch, and The witch takes the shape of a cat." (Time Cat, 152, Nikolajeva 2009, 261)

Mačak posjeduje posebne sposobnosti da nestane i da se pojavi iznenada. U drugim djelima, mačka posjeduje mogućnosti pretvaranja u mačku i pametnu, agilnu, ali nepouzdanu ženu, dok je najvažnija i najmoćnija pojava žene-mačke u George MacDonaldsovu *Lilith* (1895) (Nikolajeva 2009, 263). Sve to objedinjuje činjenicu da su mačke, između ostalih životinja, i dalje najpopularnije u raznim pričama. Razlog tomu jest njihova originalnost i posebna tajanstvenost, njihova priroda, samostalnost i privrženost, čime mačka dobiva status kulturne ikone (Nikolajeva 2009, 266).

Mačke su oduvijek fascinirale razne pisce, pjesnike, slikare, sve od Eliota, Edgara Allana Poea, Charlesa Baudelairea, Doris Lessing i Mikhaila Bulgakova. Jedno od iscrpljujućih istraživanja o mačkama u književnosti i umjetnosti te svakodnevnom životu jest vjerojatno ono Carla van Vechtena „*The Tiger in the House*", objavljeno 1920. godine. Prva osoba koja je osjećala potrebu iskazati svoju privrženost mački bio je irski monarh u 19. stoljeću, koji je napisao pjesmu o svom predivnom bijelom mačku Panguru. Opisuje kako oboje vole svoj posao, a posebno zadovoljstvo vidi u svome mačku kada ulovi miša. To im obojici pričinjava zadovoljstvo, ali ujedno i zabavu. Također, istovremeno predstavlja i spoj samodostatnosti između čovjeka i mačke kao srodstva između čovjeka i božjeg stvorenja, što mu je tada bilo uskraćeno od strane tadašnje ortodoksne crkvene doktrine (Rogers 1998, 22.).

Slavni književnik Edgar Allan Poe napisao je jednu od najpoznatijih pripovijetki koju smo čitali za lektiru, „Crni mačak". Novela ima odlike romantičarke književnosti; odbacivanje racionalnoga, opisi pejzaža okoline, mističnost i stilske figure, te uobličene pjesničke slike. Pisac iz sebe izvlači ono najgore, a priču čini još grotesknijom ističući pravu ljudsku narav, i to sve uz mračnu atmosferu. Čitajući djelo, sam pripovjedač jest i protagonist, opisan unutrašnjim monologom. U toj pripovijetki crni mačak jest materijalizirana i personificirana autorova osobnost, osobnost koja ima potrebu nanositi zlo bez ikakvog motiva.[22]

[22] https://www.lektire.hr/crni-macak

> „Naposljetku sam postao i nasilan. I moji su ljubimci, dakako, bili prisiljeni osjetiti promjenu u mojoj naravi. Nisam ih samo zanemarivao, već sam i grubo s njima postupao. Prema Plutonu sam, pak, još uvijek bio sačuvao dovoljno obzira, mučio kuniće, majmuna, pa čak i psa, kada bi mi se slučajno, ili iz privrženosti, naši na putu.“ …“…čak je i Pluton počeo trpjeti posljedice moje zle volje.“[23]

Već je poznato da je, osim crne mačke, E. A. Poe bio nadahnut i simpatičnim gavranom Gripom, koji krasi stranice *Barnaby Rudgea.* Pjevaju to i ptice na grani, no je li urbani mit o Gripu istinit, nikad nećemo znati. Izmučen Poeov um uspio je spjevati veličanstvenu odu izgubljenoj ljubavi, jednu od najljepših poema što je pero ikad zabilježilo. Učinio je to unatoč svojim naporima da bude savršeno dosljedan u svom logičnom rezoniranju, kojim je uspješno bilježio ono što će kasnije biti prepoznato kao začetak kriminalističkog žanra. Poe se volio pohvaliti upravo svojom sposobnošću stvaranja umjetničkoga djela čistom vještinom te se trudio matematički obrazložiti svaki korak stihotvorstva svojega hita. Jednako je tako orangutanu smjestio *Umorstva u Rue Morgue,* a *crnomu mačku* dao osvetničku ulogu u svojoj najjezivijoj istoimenoj priči. Gavrana također odlikuju upravo mračna pojava, odmjereno ponašanje, mističnost, mudrost te mit u kojemu preuzima važnu ulogu stvaratelja i pretka svakoga života u svijetu ljudi (Silla 2012, 617, 629).

Crna mačka u svjetovima ove pripovijetke simbolizira zlo, a pisac smatra kako je zapravo s njegovom suprugom u njegovu kuću ušla i prerušena vještica u crnu mačku. Kada bi ga mačka pratila, smatrao je da ga prati vještica ili pak njegova supruga prerušena u mačku. S obzirom da je supruga uvijek prisutna, na određeni se način u smislu prisutnosti mogu u vezu dovesti supruga i crni mačak te u smislu simbola mogu zamijeniti jedno drugo.[24] Upravo zbog povijesti i toga kako je crna mačka viđena, druga boja njezinog krzna nikako ne bi mogla dovesti do ovakvoga zaključka. Osim simboličkog, crni mačak ima i svoj semantički naboj.[25] Osim što donosi zlo, na svome trbuhu ima znak vješala kao nagovještaj zla i loše sudbine pa se pretpostavlja kako je odraz samoga mačka zapravo odraz pripovjedača. Kako se time želi istaknuti zla narav čovjeka, zlo mora biti kažnjeno i privedeno pravdi, baš kao i sam pripovjedač.[26]

[23] http://www.gssjd.hr/wp-content/uploads/2010/11/poe_crnimacak.pdf
[24] 05_Piskac_Biblioterapija_i_psihoanaliticka_kritika.pdf
[25] https://books.eserver.org/fiction/poe/black_cat
[26] https://www.lektire.hr/crni-macak/

Mačke, osobito lavovi, pronalaze se na mnogim slikama u umjetnosti. Prema grčkom mitu, jedan od dvanaest Heraklovih zadataka bio je donijeti upravo lavlju kožu kralju Euristeju. Osim što se na slikama pojavljuju borbe s lavovima golim rukama, postoje slične u kojima ih je pripitomio čovjek. Primjerice, slika Sv. Jeronima gdje je navodno lavu iz šape izvadio trn. Lav u ovoj situaciji simbolizira sposobnost čovjeka da pobijedi svoje životinjske porive, s obzirom na to da se lav odrekao svoje divlje prirode i postao prijatelj Jeronima (Skupina autora 2010, 57). Važno je spomenuti Antuna Babića, kipara i grafičara čiji su najomiljeniji motivi ljudsko tijelo i životinje, i njegov linorez *Veliki mačak* iz 1964. godine. Ono što opisuje stvaralaštvo i djela Antuna Babića jest mitska, arhetipska, no istovremeno groteskna, apsurdna i ironična sastavnica. U mapi linoreza *Bestijarij* nalaze se bizarna i morbidna stapanja ljudskoga tijela sa životinjskim. Veliki mačak na prvi pogled asocira na opreznog zlog čovjeka skitnicu zbog suženih zjenica te na bolest zbog krzna koje mu nedostaje na nogama. Njegova nakostriješenost podsjeća na čovjeka koji brani svoj identitet uspravnog stava, brani ono što ima, ali uz to skriva svoju unutrašnjost, umiljatost, spretnost i lukavost. Supstancija sadržaja izraza mačka krije duboko u sebi i ono ljudsko, što se može protumačiti kao duhovni autoportret autora, istovremeno toplog i duhovitog čovjeka. Paulina Herman (1859.-1938.), zvana Mačkamama, pronalazila se također u animalističkom svijetu kojemu je posvetila više ljubavi, ljepote, vjernosti i pažnje. Njezin život danas budi znatiželju i u kulturološkom, i u književnom prostoru, a smatra se kao svojevrsna paradigma predfeminističkog ženskog performansa, koja je na svoj način dekonstruirala tadašnji građanski život u Osijeku što ju čini legitimnim mitemom grada. Bila je velika ljubiteljica životinja, a imala je i cijelu zbirku uglavnom mačaka, ali i pasa, golubova pa čak i jednog lava (koji je kasnije više puta bio na dražbi zbog poreznih dugova). Udajom za Dragutina Hermana početkom osamdesetih godina 19. st. trajno se nastanjuje u Osijeku, čime počinje pripadati visokom sloju građanstva, veleposjednicima. Činjenicu da je Paulinin brak bio je problematičan, potvrđuje zahtjev za promjenom prezimena zbog toga što nije bila potpisana u „ožalošćene“ prigodom muževljeve smrti 1927., nego samo njihove dvije kćeri, Frederika i Anđela, uz mnogobrojne „štovatelje, znance i prijatelje“. Nakon njegove smrti, udaje se za austrijskog baruna Wesselyja i napokon mijenja prezime, ali joj se ni tada život i komunikacija s okolinom nije uravnotežila. 1931. njezini rođaci pokrenuli su postupak oduzimanja prava raspolaganjem nekretninama budući da su osporavali njezin stil života, no on je obustavljen. Ljubav prema životinjama ju je u posljednjim godinama života zabacila u financijsku krizu što dokazuju razne prijave radi pasa i mačaka, uz neplaćene račune za struju i druge globe i dražbine, radi kojih se otuđila od javnosti. Umrla je 9. veljače 1938. godine u

svojoj 79-oj godini života.[27] 2016. godine objavljen je i katalog izložbe povodom Noći muzeja 2016. o mačkama, u organizaciji Škole za umjetnost, dizajn, grafiku i odjeću Zabok, u suradnji s Velikom galerijom grada Zaboka - „Mačke u likovnom stvaralaštvu djece i mladih".

Između ostaloga, u srednjovjekovlju unutar crkvi počinju se pojavljivati kao antropomorfne mačke izrezbarene u drvetu kako sviraju instrument u nadi da će primamiti miševe. U renesansi, mačke su postale sve vidljivije u renesansnom slikarstvu, s relativno svjetovnim pristupom, čak i na prividno religioznom subjektu. Jacopo Robusti, zvan Tintoretto, talijanski slikar i protagonist venecijanskog manirizma, u svoje tri slike Posljednje večere, od ukupno šest, uključuje i mačku koja zauzima centar slike između Krista i apostola te time ujedno simbolizira antagonista dobrote (Rogers 1998, 27). Nadalje, i u 17. stoljeću, mačka se u mnogim djelima i dalje veže samo za kuhinju kao jedinu prostoriju kojoj pripada. Na slikama se često vidi vitalna mačka uz *jadnog mrtvog* miša kojega je ulovila, naglašavajući tako svoju predatorsku neustrašivu prirodu i to da sve što poželi, može i uloviti. U 18. stoljeću, Jean-Baptiste Simeon Chardin i dalje nastavlja tradicionalno oslikavati mačke, međutim, kao pljačkaše bez trunka šarma, iznenađujuće ružne. Bez posebna simbolična značaja, mačke i dalje predstavljaju plebejski subjekt, nikada nisu smatrane plemenitim životinjama kao što su to konji, već se uglavnom bave svojim normalnim mačjim aktivnostima (Rogers 1998, 33).

Strah od mačaka naziva se *ailurofobija* (od grčke riječi „ailouros" u značenju mačkofobija), kao vrsta *zoofobije* (straha od životinja) koja se može pronaći i pod terminom *gatofobia*, kao intenzivan strah od mačke i njezinog ugriza ili grebanja, bez ikakvog razumnog objašnjenja jer mačke ne predstavljaju pravi rizik. Neke od najpoznatijih ličnosti koje su patile od ove fobije jesu Julije Cezar, Mussolini, Hitler, Napoleon Bonaparte i Aleksandar Veliki.[28] Francuski pjesnik Pierre Ronsard patio je od navedene fobije, bio je užasnut kada bi shvatio da mu je mačka spavala na jastuku, a svoj strah opisuje u pjesmi „Mačka". Bio je ogorčen zbog Egipćana koji su vjerovali u njihove nadnaravne moći, što je njegov strah i ogorčenost samo povećalo. Sigmund Freud osobno se nije bavio ailurofobijom već analizom zoofobije, a zaključio je kako strah izvorno nastaje od straha od roditelja. Hansov strah od konja prikazivao bi zapravo Hansov strah od oca pa bi se prema tome moglo zaključiti kako je

[27] izvor predavanje nastavne jedinice "Mačak i Mačkamama" iz kolegija Kulturni bestijarij doc, art. A. Mrkonjića
[28] http://www.macke.hr/ailurofobija-strah-od-macaka/

ailurofobija strah od majke (Rogers 1996, 35). Primjerice, stihovi kojima opisuje strah od mačaka glase:

„I hate cats with a hatred and a terror
No other man in the world can equal.
I hate their eyes, their faces, their expressions.
When i see them i hurry somewhere else,
My nerves, my veins, and all my limbs shaking." (Rogers 1996, 141)

Za razliku od navedenih stihova, Michel de Montaigne zauzima stav u kojem brani životinje, posebice mačke koje opisuje kao neovisne čovjekove prijatelje. Uskoro dolazi najgore moguće vrijeme za životinje, kada se pojavljuju eksperimentalna istraživanja. René Decartes reducira životinje na strojeve koji ne mogu osjećati, što daje zamah vivisekciji bez anestetika. Zagovara mišljenje da one ne osjećaju zadovoljstvo, plaču bez osjećaja, ne žele ništa, ne boje se ničega niti išta znaju. Mačke su tako, radi prikazivanja rezultata nedostatka zraka ili radi čiste zabave, bile prikladnije za stavljanje u zračne pumpe. Takva praksa zlostavljanja traje sve do 1821. godine. Osim toga, do 1643. godine, bivaju žive spaljene, njihovi krikovi služili su također za zabavu, a pepeo za sreću. Naposljetku, moralni zakon pobjeđuje u 18. stoljeću (oko 1733. godine) kada Alexander Pope u svome eseju *Esey of Man* objašnjava kako kreacija čovjeka jest usko vezana za životinje te da čovjeku nije dozvoljeno zlostavljati ih. Uz njega, Erasmus Darwin (*Zoonomia; or The Laws of Organic Life*) također staje u obranu životinja te piše da to što životinje ne mogu međusobno potpisati ugovor, ne znači da nisu svjesne svoga bića. Dokazuje to na primjeru igre mačke i psa ističući da je dovoljno promatrati kako se ove dvije životinje međusobno igraju i ne čine jedna drugoj zlo. Julien Offroy de la Mettrie odbacuje svaku razliku između čovjeka i životinje te gaji stav da se okrutnost prema čovjeku može mjeriti s okrutnošću prema životinji, odnosno da ne postoji razlika između njih. Književnost za djecu u 18. stoljeću uporno propovijeda dobrotu prema mačkama, kao i prema drugim životinjama. *Priča o Tomici Macanu* (1907.) Beatrix Potter, *Milijuni mačaka* (1928.) Wande Gág i *Orlando the Marmalade Cat* (1938.) Kathleen Hale primjeri su knjiga u kojima mačke imaju dobar karakter (Nikolajeva 2009, 251).

Mačke koje se naizmjence pojavljuju u Hogarthovim satiričnim ispisima označavaju siromaštvo ili sramotnu seksualnost. Primjerice, guska koja simbolično upućuje na to da je djevojka Moll Hack nevina djevojka, a mačka upućuje na to da je djevojka prostitutka ističući njezin slab financijski status. Giga Gračan, u članku „Mačka u Hrvata literata", proučava i

ispituje hrvatsku literarnu ailurofobiju (mačkofobiju) s obzirom na pretežnu „utilitarnu zoosferu“ blaga, peradi i konja. Praktične motive boemsko nomadske neprikladnosti držanja vlastite mačke, odnosno preferenciju psa nad mačkom unutar notorno ili-ili pozicije mačke, obavija i podupire mitologija čijim opsegom ona prednjači pred bilo kojim četveronošcem, no Hrvati literati sve do 20. stoljeća obilaze mačku, kao što to ona poslovično čini oko vruće kaše (Gračan 2007, 493). Stariji suvremenik Augusta Cesarca, hrvatski pjesnik Vlado Vlaisavljević, vjerojatno je prvi značajan hrvatski autor koji se okreće crnoj mački, premda prijelaz stoljeća i simbolski nabijene ere crne mačke kao nabijene ere ženstva Cesarec poozbiljuje pretežito proznom književnošću art decoa koja paradigme i simbole reciklira u nižem modusu, nekoć zvanom trivijalnim. Pjesma „Crna mačka u buri“ struji romantičarskim frissonom, sa stotinjak godina zakašnjenja (Gračan 2007, 501).

U književnosti naših dana, Zvonimir Golub baladeskno je preispitao poznatu legendu sa svevremenskim toposima: spolno i životno nezreli mladac + gramzljiva putena žena + mačka kao njezina zoomorfna inačica. Uglazbljena je po Peri Gotovcu, a pjevao ju je Ibrica Jusić. No u bespuću novokomponiranog hrvatskog zvukovlja ta šansona, baš kao ni ostale kojima su skladatelji i kantautori šezdesetih i sedamdesetih oblikovali i kvalitativno i kvantitativno solidan funsu tzv. zagrebačke šansone, jednostavno ne postoji, a isti usud doživljava i istoimeni animirani film Zlatka Boureka iz 1972. godine (Gračan 2007, 503).

Dugi niz stoljeća, prije nego što su se iz Egipta nastanile i u Europi, mačke su bile manje važan dio obitelji služeći samo za hvatanje miševa i štakora. Kasnije postaju zatvorenici doma, pojavljuju se u realističnoj umjetnosti, književnosti, arhitekturi i drugdje, zadržavajući svoju divlju prirodu. Vrlo su često one naši vjerni pratitelji koji danas čine dio naše obitelji, ali gledajući razdoblja prije 19. stoljeća, mačja ljepota i misterij koji nadahnjuju modernu maštu, nisu sagledane u pozitivnom smislu. Promjenjivim kulturnim stavovima koji su prema mačkama prikazani u književnosti i umjetnosti, možemo saznati kako su mačje slike prožele civilizaciju još od drevnih Egipćana, a tijekom toga vremena status mačke dramatično se mijenjao (Rogers 1996, 42).

Mnogo umjetnina nije dočekalo današnje doba, ali za rimsko doba i likovi mačaka na štitovima rimskih vojnika simboliziraju pobjedu, ljepotu i slobodu. Dva najrelevantnija mozaika dodijeljena su školi u Aleksandriji, a vezano uz književnost, mačke su štovane u djelima pjesnika Publija Ovidija Nazona i njegova mitološkog djela „Metamorfoze“ te

Vergilija. Metamorfoze „otkrivaju stanovito vjerovanje u temeljno jedinstvo bića“, tj. svijest o nekakvom kontinuitetu između čovjeka i životinja mitskim i religijskim stavovima da tijekom života i poslije smrti postoje između čovjeka i životinja nužni odnos dvojništva (tonalizam, nagualizam) ili seljenje duša (Visković 1996, 67). Svijet slikarstva i skulpture prepun je autora koji svoje umjetničke priče posvećuju upravo mačkama. Samo neki od njih bili su: Leonardo da Vinci, Rembrandt, Miro, Picasso, Bonnard, a upravo populariziranje mačaka u umjetničkom svijetu bio je korak prihvaćanju mačaka u našoj svakodnevici. Što se tiče plesa i glazbe, jedan od najpoznatijih prvih modernih cabareta u Parizu 1881. godine otvoren je pod imenom „Cabaret Artistique,“ ubrzo preimenovan u „Le Chat Noir“, čiji je autor plakata (1896.) Théophile Alexandre Steinle. Crna mačka svojom simbolikom provokativnosti tako postaje simbol umjetnika i glumaca s Montmartra.[29]

[29] https://www.24sata.hr/news/le-chat-noir-prvi-moderni-cabaret-na-svijetu-502639

8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je provedeno ukupnih dvadeset (20) dana od 8. lipnja 2018. godine do 27. lipnja 2018. godine, internetskim putem preko društvenih mreža (*Facebook*). Ispunjavanjem anketnog upitnika osobe su dobrovoljno pristale da se odgovori dani u anketnom upitniku provedu u svrhu izrade ovog diplomskog rada. Upitnik je sadržavao 21 pitanje, 18 obveznih i 3 neobvezna s kratkim odgovorima, od toga tri (3) pitanja s tekstom kratkog odgovora, dvanaest (12) pitanja s odgovorima s a) da i b) ne, a preostalih 6 s opcijom od tri (3) i više odgovora, vezana uz specizam, predrasude i praznovjerje. Anketni upitnik u *online Google* obrascu ispunilo je ukupno 250 ispitanika.

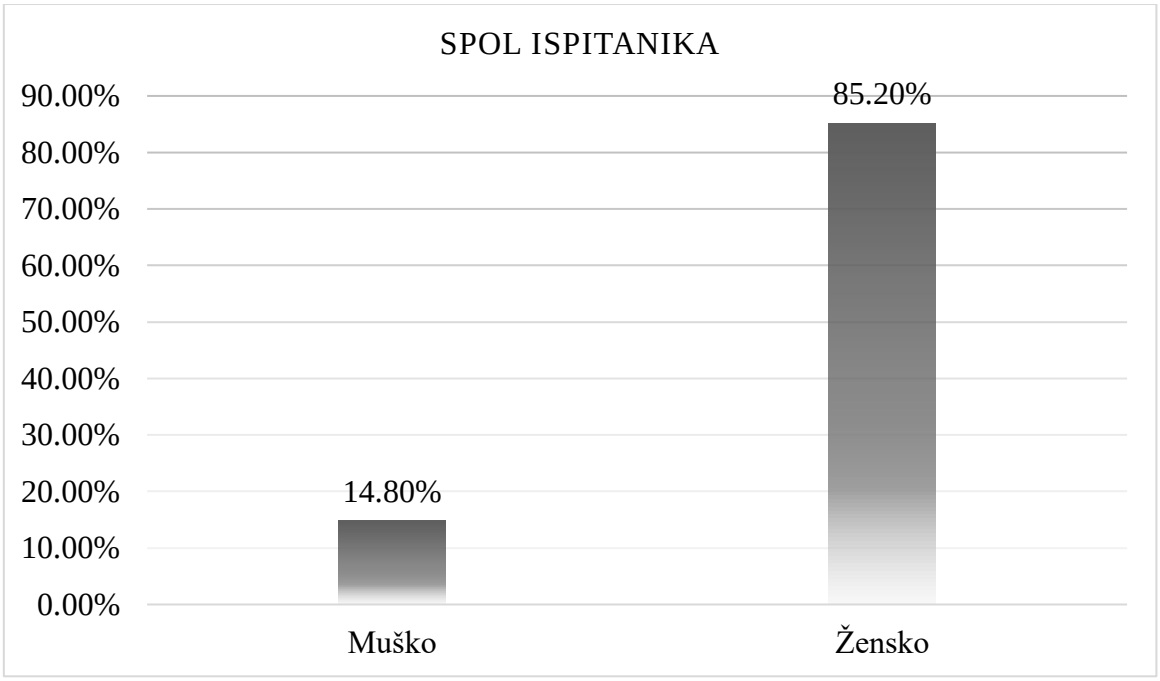
Polazna hipoteza kratkog anketnog upitnika u *online Google* formi obrasca, provedena u razdoblju od 8. lipnja 2018. do 27. lipnja 2018. godine, na ispitanicima koji su dobrovoljno dali pristanak sudjelovanja u istraživanju, jest da su osobe praznovjerne, te da širi dio javnosti i dalje nije upoznat s pojmom specizam.

8.1. Ciljevi istraživanja

Ovim istraživanjem želi se podići svijest o specizmu, pojavi koja pokazuje da su životinje diskriminirane u raznim institucijama, na razne načine, rabljene u svrhu samopromocije i zarade, za razna laboratorijska istraživanja i testiranja, industriju zabave, istrebljivane i protjerane s prirodnih staništa itd. Crna mačka, simbol smrti, mističnosti i ženstvenosti jest samo jedna od mnogobrojnih životinja koja je diskriminirana od samih početaka. Istraživanjem se tako prikazalo na koje se načine mačka reprezentirala kroz kulturu, umjetnost, književnost, arhitekturu i drugo, pa sve do pojave medija. Bivala je, dakle, lovljena, ubijana, smatrana vražjom družicom, nositeljicom nesreće pa sve od božanstva do člana obitelji.

8.2. Rezultati istraživanja i interpretacija

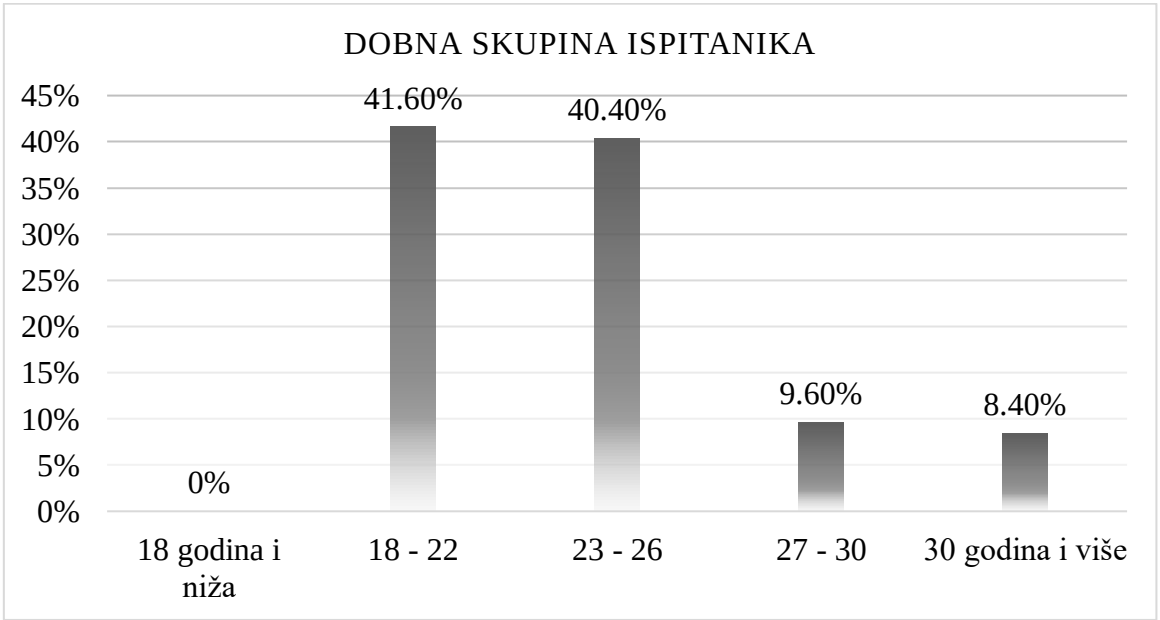
Grafikon 1.: Spol ispitanika



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 1.: *Od ukupno 250 ispitanika, muškoga spola bilo je 37 ispitanika odnosno 14,8%, te 213 ispitanica, odnosno 85,2%. Anketu je riješilo 85,2% više ispitanika ženskoga nego muškoga spola.*

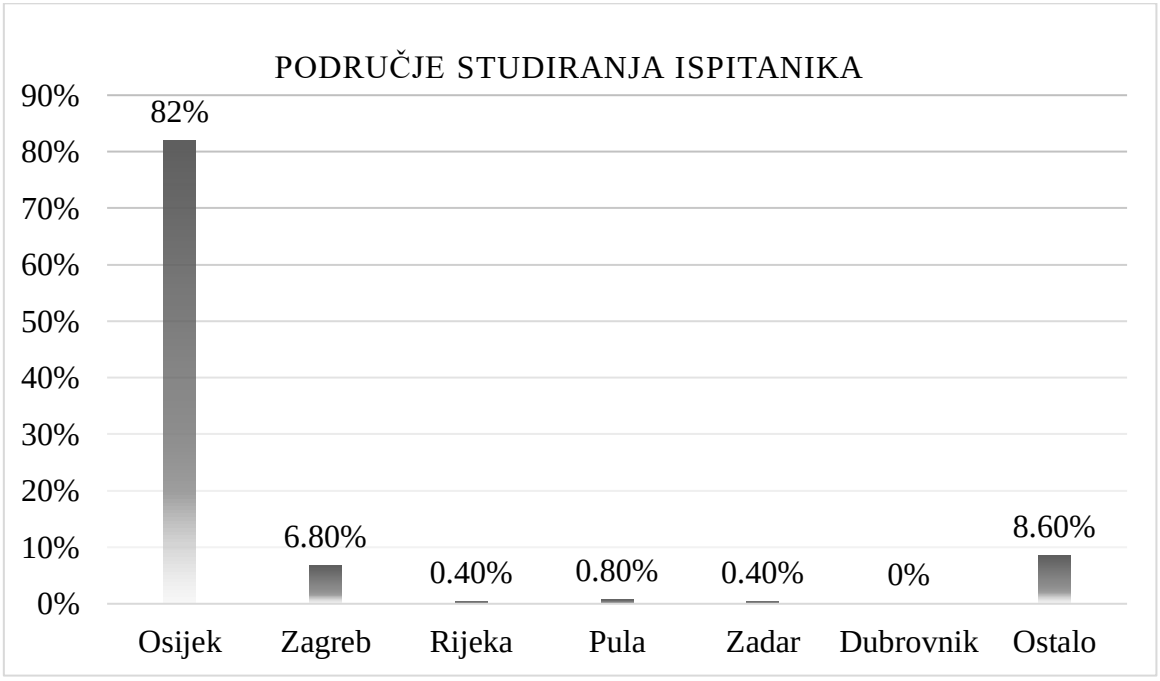
Grafikon 2.: Dobna skupina ispitanika



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 2.: *od ukupno 250 ispitanika, ispitanika niže dobne skupine od 18 godina i manje od 18 godina nije bilo, između 18 i 22 godine bilo je 104 ispitanika, između 23 i 26 godina bilo je 101 ispitanika, između 27 i 30 godina bilo je 24 ispitanika, a ispitanika dobne skupine od 30 godina i više, 21 ispitanik. Statistički gledano, prvoj dobnoj skupini (18 godina i nižoj) pripada 0% ispitanika, drugoj dobnoj skupini (18 – 22) 41,6% ispitanika, trećoj dobnoj skupini (23 – 26) 40,4% ispitanika, četvrtoj dobnoj skupini (27 – 30) 9,6% ispitanika, a petoj i zadnjoj dobnoj skupini (30 godina i više) pripada 8,4% ispitanika. Statistički promatrano, najviše ispitanika pripada drugoj dobnoj skupini između 18 i 22 godine, što čini postotak od 41.6%.*

Grafikon 3.: Područje trenutnog/nekadašnjeg studiranja ispitanika

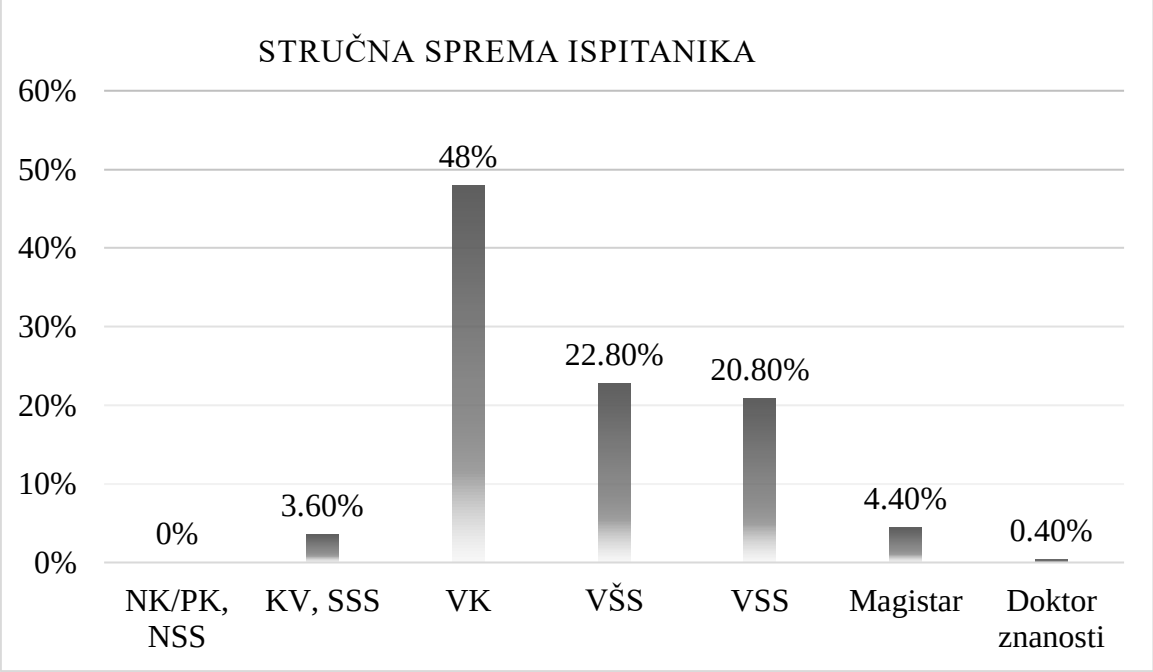


Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak grafikona 3.: *od ukupno 250 ispitanika, 205 ispitanika studira ili je studiralo u Osijeku, 17 ispitanika studira ili je studiralo u Zagrebu, po 1 ispitanik studira ili je studirao u Rijeci i Zadru, po 2 ispitanika studira ili je studiralo u Puli i Zadru, iz Dubrovnika nije zabilježen nijedan ispitanik koji studira ili je studirao/la u Dubrovniku, a preostalih 22 ispitanika odabralo je ponuđeni odgovor Ostalo što se tumači kao 22 ispitanika koja nisu studirala niti studiraju u nekom od navedenih ponuđenih mjesta. Statistički promatrano,*

najveći postotak ispitanika studira ili je studiralo u Osijeku, u postotku od 82%, a najmanji postotak od 0,4% studira ili je studiralo u Rijeci i Puli.

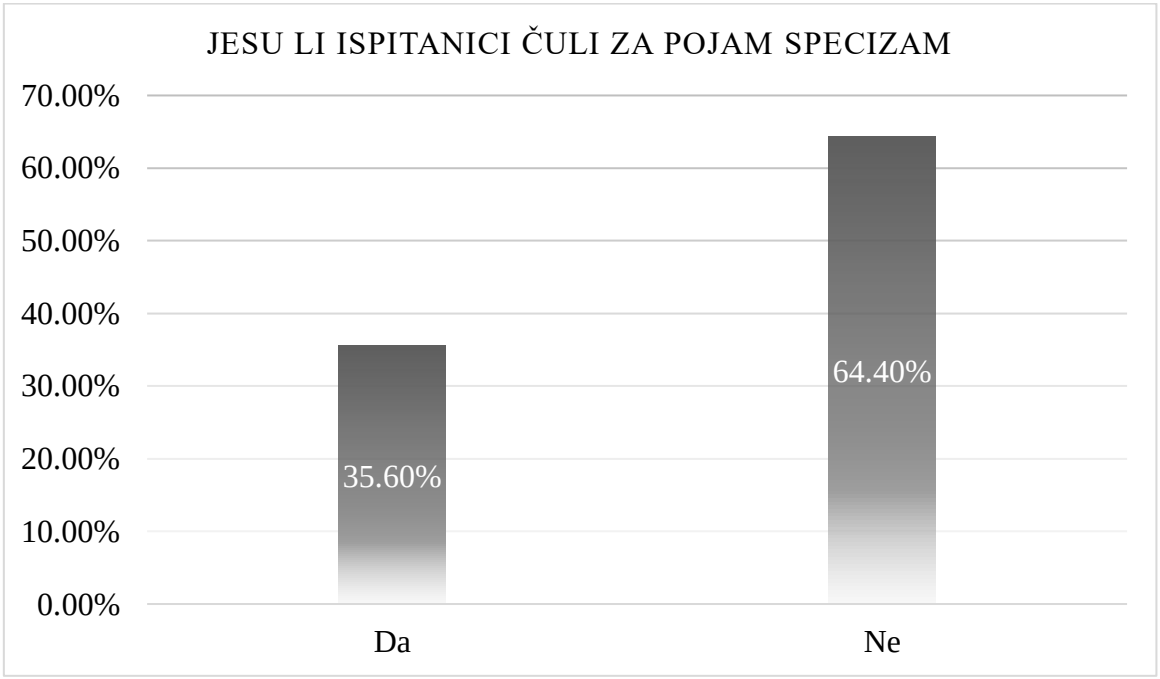
Grafikon 4.: Stručna sprema ispitanika



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 4.: *od ukupno 250 ispitanika, NK ILI PK, NSS (I. ILi II. niža stručna sprema) nema niti jedan ispitanik, KV, SSS (srednja stručna sprema, 3-godišnja škola) ima 9 ispitanika, VK (srednja stručna sprema – 4-godišnja škola) ima 120 ispitanika, VŠS (viša stručna sprema ili specijalist) ima 57 ispitanika, VSS (visoka stručna sprema / magistar struke) ima 52 ispitanika, magistar (magistar znanosti) kao kvalifikaciju ima 11 ispitanika, a kvalifikaciju doktor (doktor znanosti) ima 1 ispitanik. Statistički promatrano, najviše je ispitanika s VK – srednjom stručnom spremom u postotku od 48%, a najmanje onih s kvalifikacijom doktora znanosti u postotku od 0,4%.*

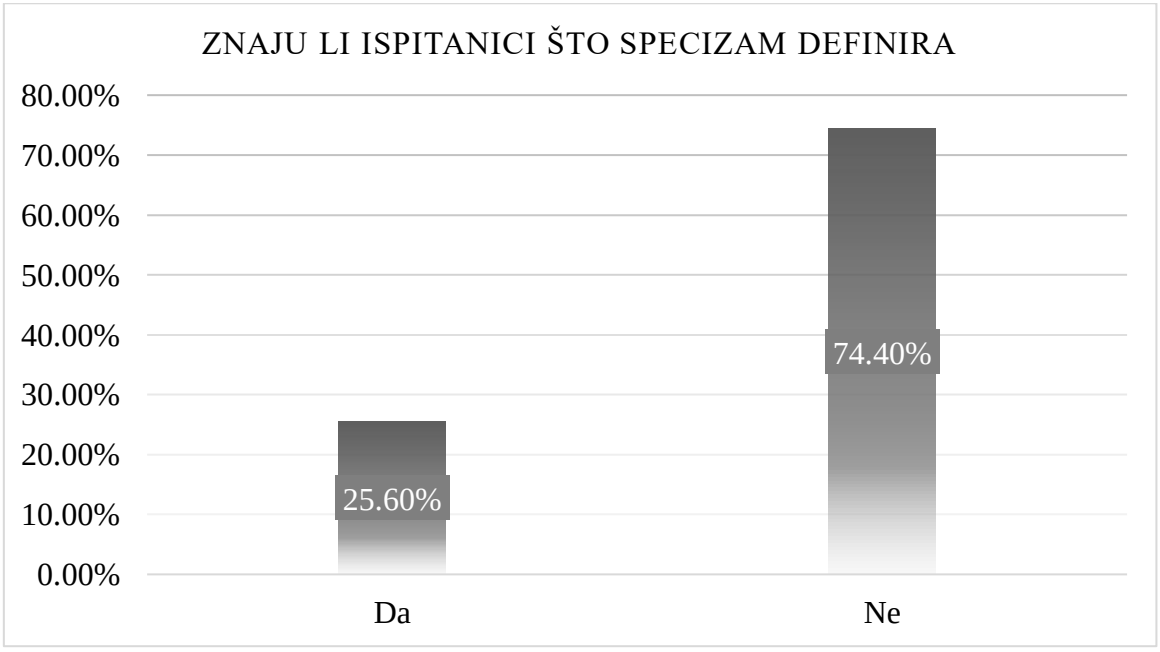
Grafikon 5.: Upoznatost ispitanika s terminom *specizam*



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 5.: *od ukupno 250 ispitanika, 89 ispitanika upoznato je s terminom specizam dok 161 ispitanik nije upoznat. Statistički promatrano, 35,6% ispitanika upoznato je s terminom specizam, a 64,4% ispitanika nije upoznato.*

Grafikon 6.: Znaju li ispitanici definirati termin specizam ukoliko su upoznati s njime



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 6.: *od ukupno 250 ispitanika, 64 ispitanika može definirati termin specizam dok 186 ispitanika ne može definirati termin specizam. Statistički promatrano, 25,6% ispitanika može, dok 74,4% ispitanika ne zna.*

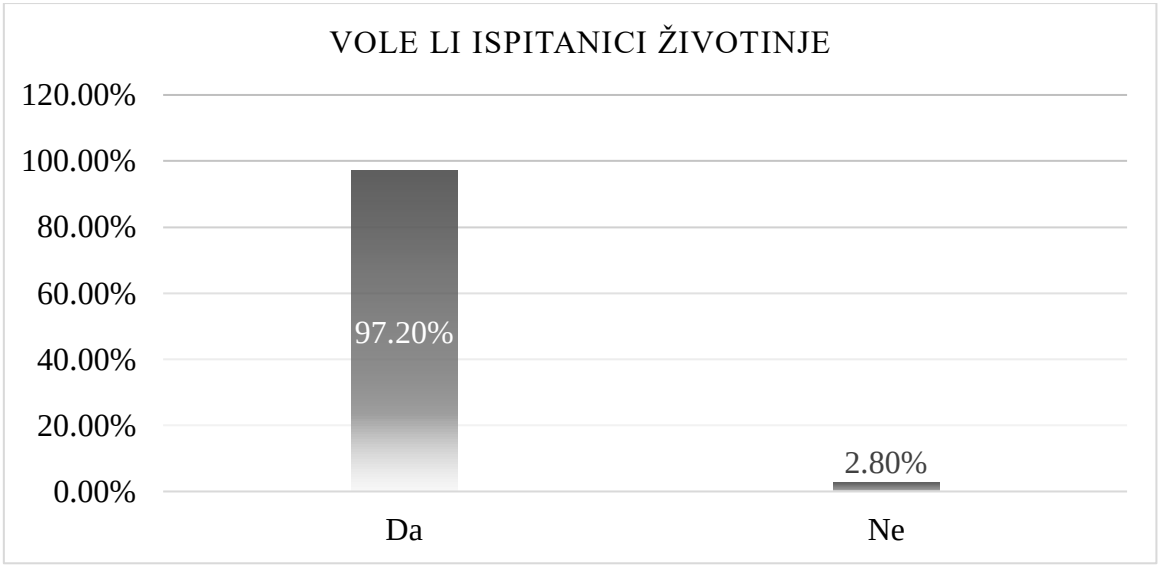
Tablica 2.: Neki od odgovora ispitanika na pitanje „7. Ako ne, možete li svojim riječima napisati što smatrate da definira?“

„nešto specifično“, „neka vrsta specijalnosti“, „neka specijalizacija“, „nešto posebno“, „nešto što se specificira“, „nešto specijalno ili posebno namijenjeno za nešto“
„diskriminacija na temelju vrste, „nekakvu razliku između ljudi i životinja na način da se životinje na neki način diskriminiraju“, „species= (vrsta diskriminacija vrste)“
„praznovjerje“, „postojanje vrsta“, „karakteristika kojom se netko/nešto ističe od većine“
„znanje ljudi koji nisu u mogućnosti učiti“, „da trebamo razmisliti, prije nego li išta kažemo“
„proučavanje određenih vrsta živih bića“, nekakav fenomen vezan za vrste živih bića“„
„jednako poštovanje prema svim vrstama životinja“, „jedinstvenost“, „osobina“
„podjela po vrstama, moguća isključenost nečega zbog nečega“, „nešto specifično odvojeno“
„riječ za razvrstavanje, specificiranje nečega“

Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Tablice 2.: *od ukupno 250 ispitanika, 104 ispitanika svojim je riječima pokušalo dati odgovore na zadano pitanje. Većina odgovora bila je s „ne znam“, a neki od primjera odgovora navedeni su u tablici iznad. 146 ispitanika nije odgovorilo na navedeno pitanje.*

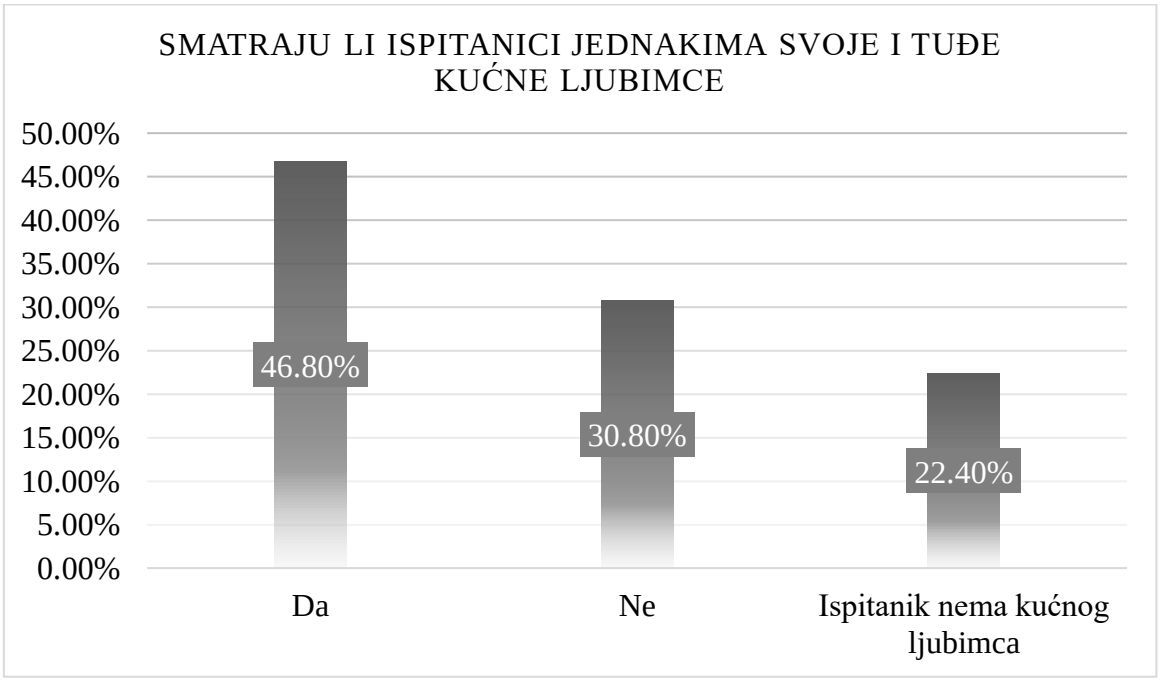
Grafikon 7.: Vole li ispitanici životinje



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 7.: *od ukupno 250 ispitanika, 243 ispitanika odgovorilo je s Da, dok je 7 ispitanika odgovorilo s Ne. Statistički promatrano, 97,2% ispitanika voli životinje, dok njih 2,8% ne voli.*

Grafikon 8.: Smatraju li ispitanici jednakima svoje i tuđe kućne ljubimce te imaju li jednake emocije prema njima



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 8.: *od ukupno 250 ispitanika, 117 ispitanika odgovorilo je s Da, 77 ispitanika odgovorilo je s Ne, a preostalih 56 ispitanika izjasnilo se s Nemam kućnog ljubimca. Statistički gledano, 46.8% ispitanika smatra jednakim svoje i tuđe kućne ljubimce, 30,8% ispitanika ne smatra jednakima svoje i tuđe kućne ljubimce, dok 22.4% ispitanika nema kućnoga ljubimca.*

Tablica 3.: Neki od odgovori na pitanje „10. Smatrate li natpise kraj slika crnih mačaka u nekim azilima poput "ja ne nosim nesreću" opravdane[30]? Ako smatrate da da/ne, zašto?“

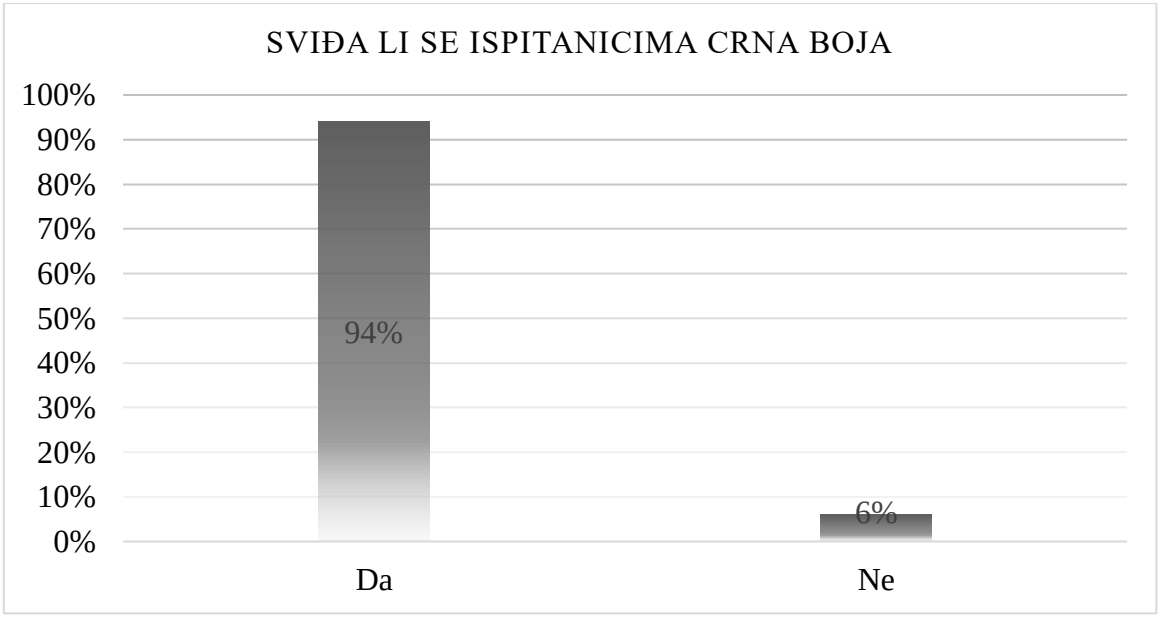
„ne“ 26 odgovora, „da“ 9 odgovora, „smatram“, „ostalo“ 128 odgovora
„da, ljudi ih stigmatiziraju“, „da, jer treba macama dati priliku“, „primitivizam“
„ne, boja krzna ne znači da je neka životinja manje vrjednija ili lijepa“, „da. To su samo mačke“
„nisam praznovjeran tako da ne znam što reći u vezi toga, ali ako će mačka biti udomljena zbog toga nemam ništa protiv“, „smatram ih opravdane jer crna boja ne donosi nesreću“, „zato što je mačka jednaka kao i mačka neke druge boje“
„ne, humor se može postići i drugim izrazom“, „da. Super je način promoviranja“
„smatram da je opisivanje crnih mačaka na taj način samo dio praznovjerja i da one ne donose nesreću“, „ne, upravo zbog toga što se time još više radi diskriminacija“
„ne smatram ništa. Natpis je natpis da privuče pažnju. Tome i služi“
„šaljive su“, „da, da izazove simpatije“, „isticanjem, negiranjem ili opravdavanje klišea/praznovjerja samo se još više ističe. Ljudima koji su došli u azil po životinju vjerojatno to ne bi ni palo na pamet, ali smo ih na ovaj način podsjetili na postojanje istog“

Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Tablice 3.: *od ukupno 250 ispitanika, 122 ispitanika ponudilo je svoj odgovor na navedeno pitanje, dok se 128 ispitanika nije izjasnilo.*

[30]https://web.facebook.com/udruga.devet.zivota.osijek/photos/a.447034888641714.113710.446358082042728/1975638429114678/?type=3&theater (14.10.2017.)

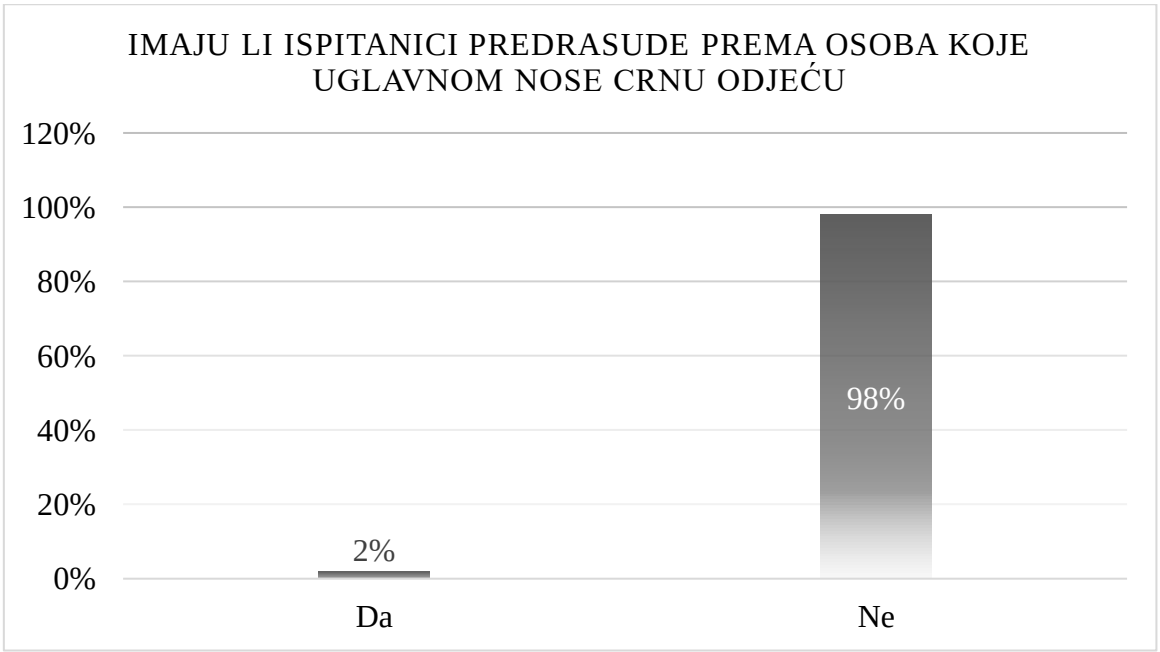
Grafikon 9.: Sviđa li se ispitanicima crna boja



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 9: *od ukupno 250 ispitanika, 235 ispitanika odgovorilo je s Da, dok je 15 ispitanika odgovorilo s Ne. Statistički promatrano, 94% ispitanika sviđa se crna boja, dok se 6% ispitanika ne sviđa crna boja.*

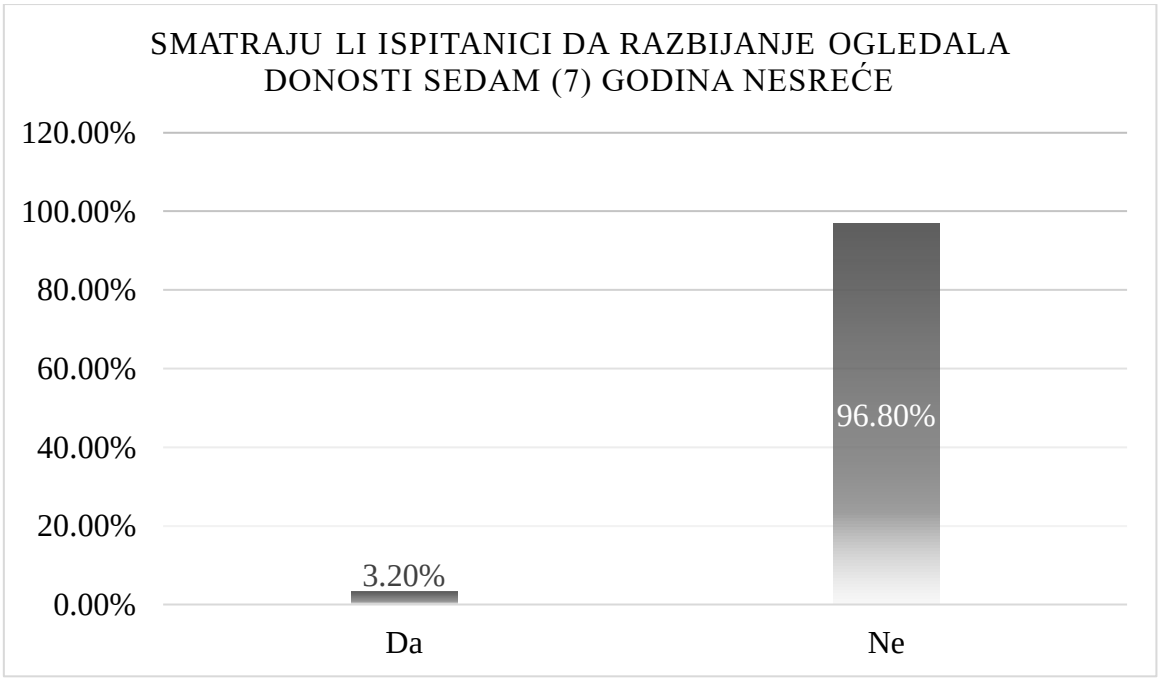
Grafikon 10.: Imaju li ispitanici predrasude prema osobama koje uglavnom nose crnu odjeću



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 10.: *od ukupno 250 ispitanika, 245 ispitanika nema predrasude prema osobama koje nose uglavnom crnu odjeću, dok 5 ispitanika ima. Statistički promatrano 98% ispitanika odgovorilo je Ne, dok je 2% ispitanika odgovorilo Da.*

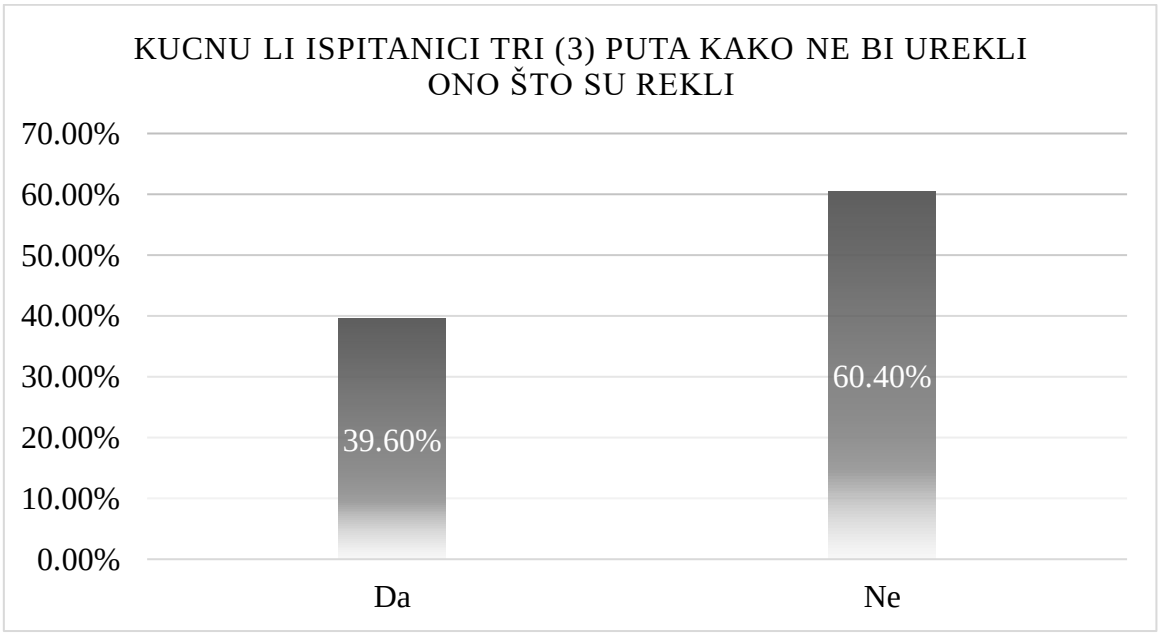
Grafikon 11.: Smatraju li ispitanici da razbijanje ogledala donosi sedam (7) godina nesreće



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 11.: *od ukupno 250 ispitanika, 8 ispitanika odgovorilo je Da na postavljeno pitanje, dok je 242 ispitanika odgovorilo Ne. Statistički promatrano, 3,2% ispitanika odgovorilo je s Da, dok je 96,8% ispitanika odgovorilo ne.*

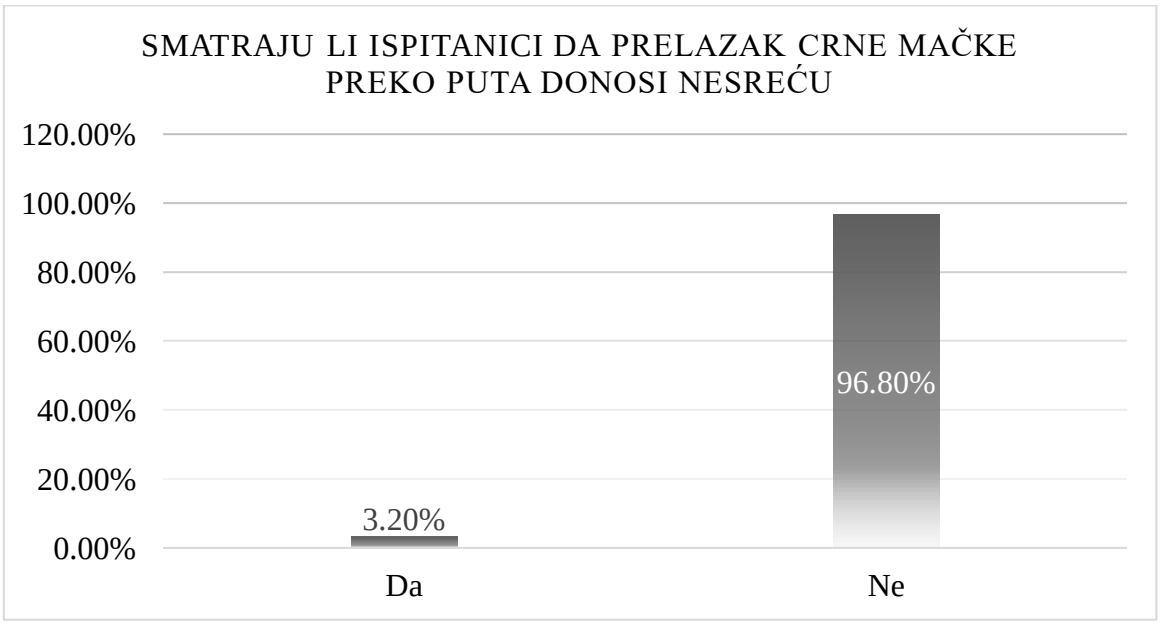
Grafikon 12: Smatraju li ispitanici da treba kucnuti tri (3) puta u drvo kako ne bi urekli ono što su rekli



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 12.: *od ukupno 250 ispitanika, 99 ispitanika odgovorilo je na postavljeno pitanje s Da, dok je 151 ispitanik odgovorio s Ne. Statistički promatrano, 39,6% ispitanika odgovorilo je s Da, a 60,4% ispitanika Ne.*

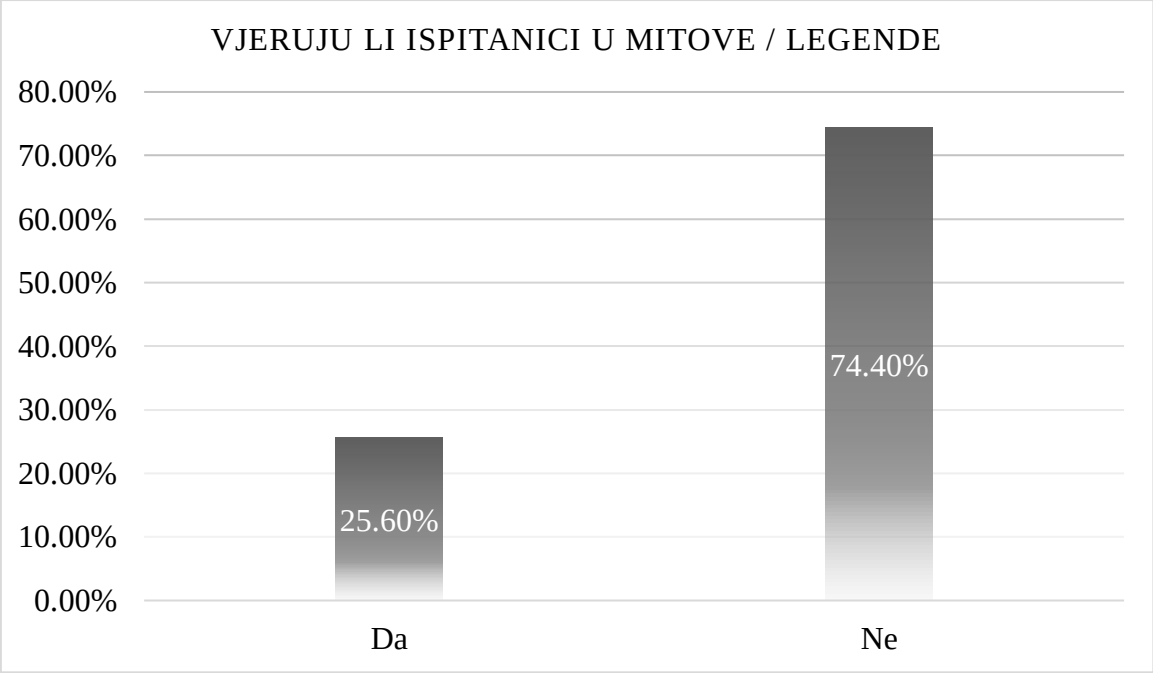
Grafikon 13: Smatraju li ispitanici da prelazak crne mačke preko puta donosi nesreću



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 13.: *od ukupno 250 ispitanika, 8 ispitanika odgovorilo je na postavljeno pitanje s Da, dok je 242 ispitanik odgovorio s Ne. Statistički promatrano, 3,2% ispitanika odgovorilo je s Da, a 96,8% ispitanika Ne.*

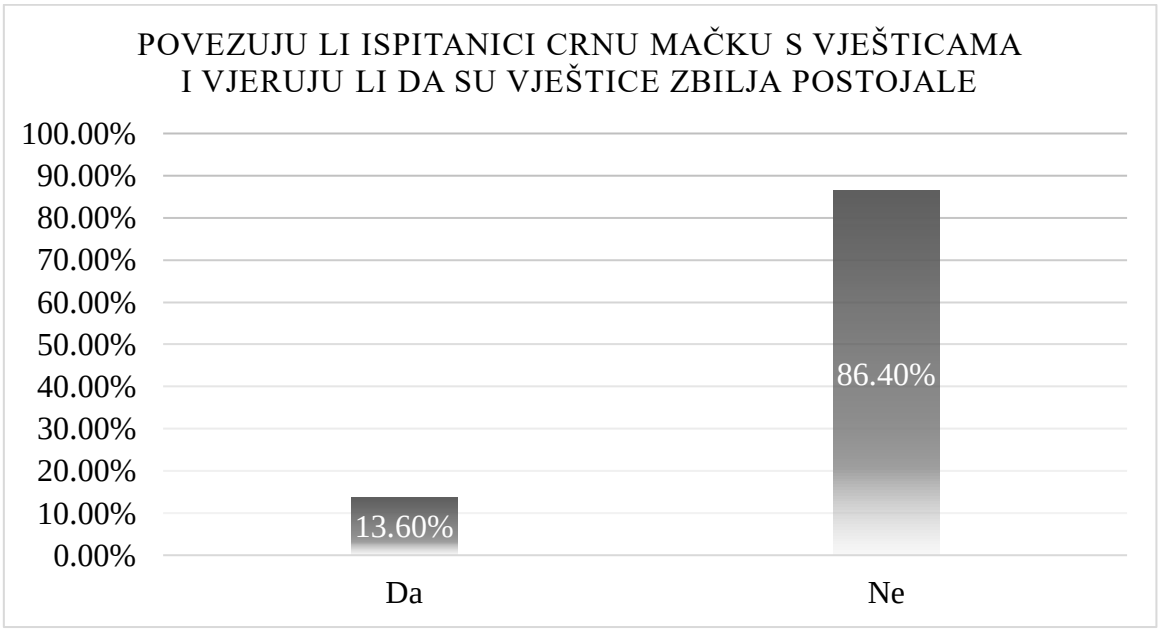
Grafikon 14.: Vjeruju li ispitanici u mitove i legende/predaje



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 14.: *od ukupno 250 ispitanika, 64 ispitanika odgovorilo je na postavljeno pitanje s Da, dok je 186 ispitanik odgovorio s Ne. Statistički promatrano, 25,6% ispitanika odgovorilo je s Da, a 74,4% ispitanika Ne.*

Grafikon 15: Povezuju li ispitanici crnu mačku s vješticama i vjeruju li da su vještice zbilja postojale



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 15.: *od ukupno 250 ispitanika, 34 ispitanika odgovorilo je na postavljeno pitanje s Da, dok je 216 ispitanik odgovorio s Ne. Statistički promatrano, 13,6% ispitanika odgovorilo je s Da, a 86,4% ispitanika Ne.*

Grafikon 16: Smatraju li ispitanici sebe praznovjernom osobom



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 16.: *od ukupno 250 ispitanika, 3 ispitanika odgovorilo je na postavljeno pitanje s Da, dok je 127 ispitanik odgovorio s Ne, a 120 ispitanika odgovorilo je s Ponekad . Statistički promatrano, 1,2% ispitanika odgovorilo je s Da, 50,8% ispitanika Ne, a na odgovor Ponekad odgovorilo je 48% ispitanika.*

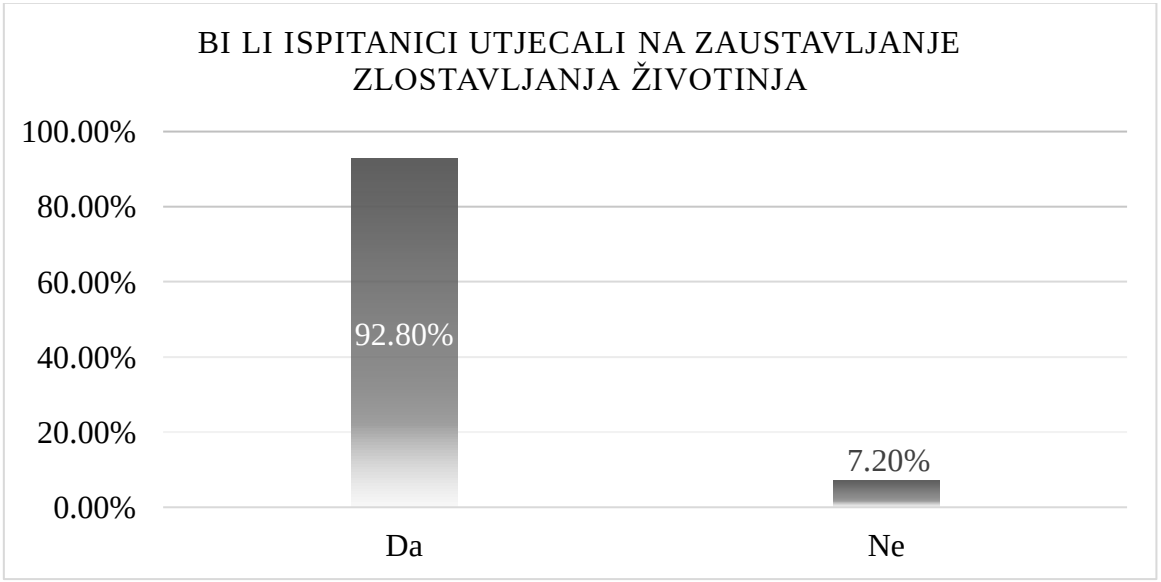
Tablica 4.: Neki od odgovori na pitanje „19. Koje su vam sve institucije poznate, a da iskorištavaju životinje u komercijalne ili druge svrhe?“

„Vidjela sam da u Kini prodaju žive kornjačice kao privjeske za ključeve. Također, u Meksiku tradicionalno ukrašavaju bube zlatom i koriste ih kao broševe, dok su još žive“
„industrija lijekova“, „filmska industrija“, „cirkus“
„NIVEA“, „PETA“, „Milka“, „Tele2“, „Vichy, Rexona, Dove, Tide, Loreal ...“
„veliki broj institucija (u i izvan RH) iskorištavaju životinje, na ovaj ili onaj način. Dok će jedni iskorištavati za testiranja raznih kemikalija, drugi će ih trenirati i zlostavljati u svrhu predstava, marketinga i izložbi, a treći će ih umnožavati, modificirati i ubijati za prehranu. A o modi da ne pričam“

Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Tablice 4.: *od ukupno 250 ispitanika, 114 ispitanika ponudilo je svoj odgovor dok se preostalih 136 ispitanika nije izjasnilo.*

Grafikon 17.: Ukoliko bi ispitanici imali kakav utjecaj na zaustavljanje zlostavljanja životinja, bi li učinili nešto po tom pitanju



Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Grafikona 17.: *od ukupno 250 ispitanika, 232 ispitanika odgovorilo je s Da, dok je 18 odgovorilo s Ne. Statistički promatrano, 92,8% ispitanika odgovorilo je s Da, dok je 7,2% ispitanika odgovorilo s Ne.*

Tablica 5.: Neki od odgovora na pitanje „21. Ukoliko biste htjeli nešto nadodati u svezi predrasuda ili diskriminacije na osnovi vrste, slobodno komentirajte.“

„Životinje su odraz vlasnikovog ponašanja, a ne kojoj vrsti pripadaju“
„Predrasude nastaju dijelom zbog neznanja… crna mačka je jednostavno crna“
„U današnje vrijeme je previše predrasuda i diskriminacije u društvu. Pogotovo u našem društvu gdje u državi procjenjujemo ljude po mnogim nebitnim stvarima i nečim sto nema veze s vezom. Kad bi ljudi malo više živjeli svoj život a manje osuđivali druge bilo bi ljepše.“
„Ljudski odnos prema životinjama je užasan. Živimo u zabludi da je u redu ubijati i iskorištava živa bića jer se to tako i prije radilo. Ljudi su sramota i nismo zaslužili životinje!“
„Ljudi su previše sebična bića da bi u većem kolektivu ikad stavili nekog drugog na prvo mjesto osim sebe samih!“
„Specizam koji se odnosi na crne mačke nije jedini, jedan od tih su i psi čije vrste slove kao preliminarno određene za borbu i opasne po život kojemu se također treba posvetiti više pozornosti.“
„Predrasude i diskriminacija potječu iz okoliša u kojemu odrastaju ljudi, kao i karakter i životne navike. A te stvari se teško mogu mijenjati kod odrasle osobe. Bilo kakav pokušaj uvjeravanja je totalni *fail* jer to oni shvaćaju kao napad jer nam je tako mozak umrežen. Sve što je nepoznato i novo i što degradira nekakav naš komfor na kojeg smo navikli, nam u podsvijesti formira dojam smo napadnuti. Mi smo u problemu. Mi smo ti koji imamo krive načine izmjene informacija, a pogotovo kada pokušamo nešto novo objasniti drugima.“

Izvor: vlastito istraživanje

Zaključak Tablice 5.: *od ukupno 250 ispitanika, 36 ispitanika ponudilo je svoj odgovor, dok se preostalih 214 nije izjasnilo.*

8.3. Zaključak provedene ankete

Od ukupno 250 ispitanika/ca, 85,2% čine ispitanice. Gledajući dobnu skupinu, najviše je ispitanika/ca između 18 i 23 godine. Najveći broj (82%) studira ili je studiralo u Osijeku, a najviše ispitanih (48%) ima srednju stručnu spremu četverogodišnje škole. 35,6% ispitanika/ca čulo je za pojam specizam, ali samo njih 25,6% ga zna i definirati. Uglavnom ispitanici/ce koji nisu upoznati s pojmom smatraju da je vezan za životinje i životinjske vrste. Veći dio ispitanika/ca voli životinje, ali ukoliko imaju kućnog ljubimca, ne smatraju ga jednakim, odnosno nemaju jednake emocije prema njima. Većina etiketiranje u azilima crnih mačaka zbog crne boje krzna ne smatra opravdanim, ali neki ispitanici/ce smatraju da je to šaljivi način pobuđivanja simpatija prema njima. Većina ispitanika/ca (94%) voli crnu boju, dok 98% ispitanika/ca nema predrasude prema osobama koje uglavnom nose crnu odjeću. Na pitanja o praznovjerju: smatrate li da razbijanje ogledala donosi sedam (7) godine nesreće, smatrate li da prelazak crne mačke preko puta donosi nesreću, kucnete li tri (3) puta kako ne bi nešto urekli, vjerujete li u mitove i legende, te smatrate li da vještice zbilja jesu postojale, ispitanici su uglavnom odgovorili s *ne*, dok se kod pitanja: jeste li praznovjerni, polovično izjašnjavaju s *ponekad*. Zaključak jest da je praznovjerje ipak rašireno. Većina ispitanika navodi kako farmaceutske i kozmetičke tvrtke, prehrambena i prerađivačka industrija mesne hrane, cirkusi, zoološki vrtovi iskorištavaju i zlostavljaju životinje, u komercijalne ili druge svrhe. Većina tj. 92,8% ispitanika/ca utjecalo bi na zaustavljanje zlostavljanja životinja, dok 7,2% ne bi.

9. ZAKLJUČAK

Postoji elementarna ekološka, konvergentna kulturološka i etička istina. Prva, ekološka, jest kako sve što čovjek uništi, vraća se njemu samome istom mjerom prije ili kasnije; druga, kulturološka istina, navodi da čovjek bitno i duhovno ovisi i o bićima koja su ga oduvijek okruživala, a ona najvažnija jest etička istina. Upravno nju možemo primijeniti i na primjer crne mačke jer je izuzetno bitna briga o životinjama. Divlje životinje protjeruju se iz svojih staništa, traumatiziraju, beskorisno se maltretiraju u svrhu znanstvenih i industrijskih istraživanja, kao i oni kućni ljubimci o kojima se vlasnici prestanu brinuti pa stradavaju od nebrige, zatvorenosti i napuštanja. Nikada kao danas životinje kao jedinke nisu toliko stradavale od neprirodnih postojanja, od boli i patnji koje im donosi sebično, nepromišljeno ili neznalačko ponašanje ljudi (Visković 1996).

Iako su kao mitska bića štovana u nekim religijama kao božanstva, mačke, posebice crne mačke povezivane su sa lošim i zlim pojavama, kao simbol kućanice, kao simbol vještica, simbol vraga, nedaća, siromaštva i nesreće. Zbog svega što su simbolizirali u povijesti, ubijane su zajedno sa svojim vlasnicama, prozvanim vješticama. Upravo je to dokaz neizmjerne diskriminacije prema crnim mačkama, ali ne samo njima, već i ženama. Svi bismo trebali prvo razmisliti o tome što činimo nekome, posebice životinjama koje ne mogu izgovoriti ono što im je trenutno na umu, niti nam se mogu riječima požaliti. Smatram da je etiketirati nekoga ili nešto samo zato što je crne boje, pogrešno. Čovjek je sam sebe stavio na vrh hranidbenog lanca, pa bismo prema tome kao svjesna i razumna bića, trebali prihvatiti činjenicu kako crnoj boji ne treba pripisivati samo negativne konotacije, već shvatiti da je to također *boja* kao i svaka druga te da sve što postoji u našem okruženju, ima svoju posebnu vrijednost.

10. LITERATURA

1. Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant. 2007. *Rječnik simbola: mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi,* str. 403-407. Zagreb: Kulturno-informativni centar, Naklada Jesenski i Turk.
2. Dunayer, Joan, 2009. *Specizam: diskriminacija na osnovi vrste,* Dvostruka duga; Institut za etnologiju i folkloristiku.
3. Fink-Arsovski, Željka. 2018. *„Hrvatski i ruski frazemi s komponentama rep i xboct“.* U: Životinje u frazeološkom ruhu, ur. Ivana Vidović Bolt. str. 1-17, http://www.animalistickifrazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Fink%20za%20 WEB.pdf (28. lipnja 2018. godine).
4. Gračan, Giga. 2007. "Mačka u Hrvata literata". U: *Kulturni bestijarij* (ur. S. Marjanić i A. Zaradija Kiš), str. 493-511. Zagreb: Institut za entologiju i folkloristiku, Hrvatska sveučilišna naklada.
5. Karim Lazim, Abdul. „Down Deep in the Dark: A Semiotic Approach to Edgar Allan Poe's the Black Cat“, https://books.eserver.org/fiction/poe/black_cat (21. lipnja 2018. godine).
6. *Kulturna animalistika*. 1998. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 29. rujna 1997. ur. Nenad Cambi i Nikola Visković, str. 193. Split: Književni krug.
7. Nada Kujundžić. 2016. „Terri Windling, Mačji folklor“, Zarez: dvotjednik za društvena i kulturna zbivanja, http://www.zarez.hr/clanci/macji-folklor (24. lipnja 2018. godine).
8. Nikolajeva, Maria, 2014. *„Devils, Demons, Familiars, Friends: Toward a Semiotics of Literary Cats*“, *Marvels & Tales*, Vol. 23, No. 2 (2009), str. 248-267
9. Oldfield, Howey, M., 1955. *The Cat in the Mysteries of Religion and Magic.* New York: Kessinger Pub Co, University of Alberta Library.
10. Park, Ae-kyu. 2015. "*The Cat: A Symbol of Femininity". Journal of Symbols & Sandplay Therapy* 6, Vol. 6, No. 1, 43-61.
11. Piskač, Davor. 2017. "*Biblioterapija i psihoanalitička kritika u kontekstu teorije sustava*“, *Kroatologija* 7 (2016) 2, str. 60-81. 05_Piskac_Biblioterapija_i_psihoanaliticka_kritika.pdf (23. lipnja 2018. godine).

12. Podhovnik, Edith. 2016. „*The Meow Factor – An Investigation of Cat Content in Today's Media*“, str. 127-138. International Institute of Social and Economic Sciences (IISES).
13. Poe, Edgar Allan. *Crni mačak,* s engleskog prevela Ana Mikačić. http://www.gssjd.hr/wp-content/uploads/2010/11/poe_crnimacak.pdf (27. lipnja 2018. godine).
14. Rogers, Katharine M. 1997. *The Cat and the Human Imagination: Feline Images from Bast to Garfield*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
15. Sax, Boria. 2010. The Mythical Zoo: *An Encyclopedia of Animals in World Myth, Legend, and Literature*, California: Santa Barbara, Inc, ABC-CLIO.
16. Silla, Iva. 2012. "Vrag il' ptica". U: *Kulturni bestijarij* (ur. S. Marjanić i A. Zaradija Kiš), str. 617-632. Zagreb: Institut za entologiju i folkloristiku, Hrvatska sveučilišna naklada.
17. Skupina autora. 2010. „Mačke“. U: *Znakovi i simboli, slikovni vodič kroz njihovo podrijetlo i značenje* (ur. Ivana Žderić, prev. Koraljka Meštrović), str: 57-273. Zagreb: Profil.
18. Visković, Nikola. 1996. *Životinja i čovjek: prilog kulturnoj zoologiji*. Split: Književni krug.

Internetski izvori:

1. *„Ailurofobija – strah od mačaka“,* http://www.macke.hr/ailurofobija-strah-od-macaka/ (27. lipnja 2018. godine).
2. Berman, Eliza. 2015, „This Is What It looks Like When 152 Black Cats Audition for a Movie“, http://time.com/3732365/black-cats/ (24. lipnja 2018. godine).
3. Dhamija, Tina. 2003. „*Designing an Icon: Hello Kitty Transcends Generational and Cultural Limit*“, http://www.toydirectory.com/MONTHLY/Apr2003/designinspiration.asp (2. srpnja 2018. godine).
4. Dolores. „Mačke u svijetu umjetnosti“, http://www.macke.hr/macke-u-svijetu-umjetnosti/ (23. lipnja 2018. godine).
5. F. V. „*Crni mačak*“, https://www.lektire.hr/crni-macak/ (19. lipnja 2018. godine).
6. „Izreke i citati o mačkama“, http://izreka.com/index.php/izreke/187-izreke-i-citati-o-mackama (24. lipnja 2018. godine).

7. Lukić, Jelena, 2010. „*Kratka priča antropomorfizma i dehumanizacije*“, http://biologija.com.hr/modules/AMS/article.php?storyid=473 (22. lipnja 2018. godine).
8. Maharjan, Rojika. 2018. „Ailurophobia: Fear of Cats - Causes, Symptoms and Treatment“, https://www.healthtopia.net/disease/mental-health/phobia/ailurophobia-fear-of-cats (22. lipnja 2018. godine).
9. Nekić, Mislav. *„Top 10 najbogatijih ljubimaca: Naslijedili su milijune dolara!*“, http://ljubimci.24sata.hr/start/top-10-najbogatijih-ljubimaca-naslijedili-su-milijune-dolara-340817 (25. lipnja 2018. godine).
10. Radford, Benjamin. 2017. *„History of Halloween“*, https://www.livescience.com/40596-history-of-halloween.html (24. lipnja 2018. godine).
11. Stainbrook, Kaitlin. 2016., „*8 Hair-Raising Facts About Black Cats*“, http://mentalfloss.com/article/87226/8-hair-raising-facts-about-black-cats (24. lipnja 2018. godine).
12. „Strah od crnih mačaka“, https://zenskikutak.hr/procitaj/strah-od-crnih-macaka/453 (24. lipnja 2018. godine).
13. Švec Španjol, Sonja, 2018. „Antun Babić – Izbor iz opusa“, https://perceiveart.com/antun-babic-izbor-iz-opusa/ (21. lipnja 2018. godine).
14. „Znate li za chat noir?“, https://www.24sata.hr/news/le-chat-noir-prvi-moderni-cabaret-na-svijetu-502639 (24. lipnja 2018. godine).
15. „*Žena mačka*", https://hr.wikipedia.org/wiki/Žena-mačka (21. lipnja 2018. godine)
16. „30 zanimljivih činjenica o (domaćim) mačkama“, http://pixelizam.com/30-zanimljivih-cinjenica-o-domacim-mackama/ (24. lipnja 2018. godine).
17. 62Stockton. 2015. „Dr. Richard D. Ryder“, http://www.62stockton.com/richard/index.html (4. srpnja 2018. godine)

11. PRILOG

11.1. Prilog: Anketni upitnik: upoznatost s pojmom *specizam*, stav prema praznovjerju i predrasudama, u formi *online Google* obrasca

Poštovani/e,

zahvaljujem što ste voljni odvojiti nekoliko minuta za kratku anketu te što ispunjavanjem ove ankete pristajete sudjelovati u istraživanju koje se provodi u svrhu izrade diplomskog rada. Od Vas tražim da iskreno i precizno odgovorite na postavljena pitanja.

Anketa je anonimna.

Srdačan pozdrav!

*Obavezno

1. Vaš spol *

s) Muško

b) Žensko

2. kojoj dobnoj skupini pripadate? *

a) Nižoj od 18

b) 22

c) 23-26

d) 27-30

e) 30 i višoj

3. Ako ste student/ica (ili ste bili), gdje studirate (ste studirali)? *

a) Osijek

b) Zagreb

c) Rijeka

d) Pula

e) Zadar

f) Split

g) Dubrovnik

h) Ostalo

4. stručna sprema? *

a) NK ILI PK, NSS (I. ILi II. niža stručna sprema)

b) KV, SSS (srednja stručna sprema, 3-godišnja škola)

c) VK (srednja stručna sprema – 4-godišnja škola)

d) VŠS (viša stručna sprema ili specijalist)

e) VSS (visoka stručna sprema / magistar struke)

f) magistar (magistar znanosti)

g) doktor (doktor znanosti)

5. Jeste li čuli za pojam „specizam“? *

a) Da

b) Ne

6. Znate li što on definira? *

a) Da

b) Ne

7. Ako ne, možete li svojim riječima napisati što smatrate da definira?

Tekst kratkog odgovora

8. Volite li životinje?

a) Da

b) Ne

9. Volite li jednako svoje kućne ljubimce kao i tuđe? *

a) Da

b) Ne

c) Nemam kućnog ljubimca

10. Smatrate li natpise kraj slika crnih mačaka u nekim azilima poput "ja ne nosim nesreću" opravdane? Ako smatrate da da/ne, zašto?

Tekst kratkog odgovora

11. Sviđa li vam se crna boja? *

a) Da

b) Ne

12. Smatrate li da su osobe koje nose uglavnom crnu odjeću „negativne“? *

a) Da

b) Ne

13. Imate li predrasude prema osobama koje uglavnom nose crnu odjeću, odnosno, smatrate li ih „negativnima“ *

a) Da

b) Ne

14. Kucnete li tri puta u drvo da ne ureknete ono što ste rekli? *

a) Da

b) Ne

15. Smatrate li da prelazak crne mačke preko puta donosi nesreću? *

a) Da

b) Ne

16. Vjerujete li u mitove/legende/predaje? *

a) Da

b) Ne

17. Smatrate li da su crne mačke stvarno imale povezanost s "vješticama" u prošlosti te da su vještice zbilja postojale? *

a) Da

b) Ne

18. Smatrate li sebe praznovjernom osobom? *

a) Da

b) Ne

c) Ponekad

19. Koje su Vam sve institucije poznate, a da iskorištavaju životinje u komercijalne ili druge svrhe?

Tekst kratkog odgovora

20. Da imate priliku, biste li utjecali na to da se zaustavi bilo kakvo zlostavljanje životinja, uključujući i one u industrijama prehrane, zabave, medicine itd.? *

a) Da

b) Ne

21. Ukoliko biste htjeli nešto nadodati u svezi predrasuda ili diskriminacije na osnovi vrste, slobodno komentirajte.

Tekst kratkog odgovora